

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Geografie a kartografie

Jana Nosková

**INVESTICE DO BRITSKÝCH KOLONIÍ V AFRICE A JEJICH VLIV NA
POSTKOLONIÁLNÍ EKONOMICKOU SITUACI**

**INVESTMENT IN THE BRITISH COLONIES IN AFRICA AND THEIR
IMPACT ON THE POST-COLONIAL ECONOMIC SITUATION**

Bakalářská práce

Praha 2017

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. et Mgr. Robert Stojanov, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze zde 31. 7. 2017

Jana Nosková

Poděkování:

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu této práce Mgr. et Mgr. Robertu Stojanovi, Ph.D. za jeho trpělivé vedení mé práce, cenné rady a připomínky. Také bych chtěla poděkovat RNDr. Pavlíně Netrdové, Ph.D. za poskytnutí konzultace a její rady. Děkuji také své rodině za podporu.

Abstrakt

Kolonialismus jako světový fenomén, v podobě jak jej známe, se objevil s příchodem novověku. Jeho rozkvět byl umožněn technologickým pokrokem. Kolonialismus ve své původní podobě již téměř neexistuje, přesto je stále „živý“ ve svém odkazu. Postkoloniální země si stále nesou nejrůznější dědictví z oné doby. Hlavním cílem této práce je zjistit, zda mohou investice do kolonií z dob koloniální nadvlády Velké Británie mít vliv na stav jejich ekonomik po získání nezávislosti a případně zda tento vliv může trvat až do současnosti. Práce odpovídá na následující výzkumné otázky: (i) Mají koloniální investice vliv na stav postkoloniálních ekonomik bývalých britských kolonií, zastoupený hodnotou HDP na obyvatele a HDP na rozlohu? (ii) Mají koloniální investice vliv na vývoj stavu postkoloniálních ekonomik bývalých britských kolonií, zastoupeného hodnotou růstu HDP na obyvatele? (iii) A podle jakých kritérií byly britské koloniální investice rozdělovány ?

Metodou použitou pro zjištění závislosti mezi výše uvedenými proměnnými je výpočet Spearmanova koeficientu korelace. Pro jeho výpočet byla použita unikátní historická data investic do kolonií.

Z provedené analýzy vyšlo najevo, že výše investic vztažená na počet obyvatel kolonií ovlivňuje výši HDP na obyvatele dle parity kupní síly u nově vzniklých států. Tato závislost je středně silná pro období po dekolonizaci i pro období současné. Naopak mezi výší investic vztažených na rozlohu a výši HDP na obyvatele neexistuje závislost ani v jednom ze sledovaných období. U růstu HDP v přepočtu na obyvatele dle parity kupní síly byla zjištěna středně silná závislost na velikosti koloniálních investic na obyvatele ve starším ze sledovaných období, zatímco v současnosti jen slabou mírou závislosti. A závěrem u vztahu mezi velikostí investic a počtem obyvatel a rozlohou kolonií vychází najevo, že výše vynakládaných investic závisela jak na počtu obyvatel kolonií, tak na jejich rozloze.

V souhrnu lze říci, že investice do britských kolonií v Africe v koloniální éře mají vliv na stav ekonomik těchto zemí bezprostředně po získání nezávislosti i stálev současné době.

Abstract

Colonialism as a world phenomenon, as we know it, appeared with the advent of modern times. Its prosperity was made possible by technological advances. Colonialism in its original form almost does not exist, however it is still "alive" in its reference. The post-colonial lands still bear a variety of heritage from that time. The main objective of this work is to find out whether investments in colonies from the times of colonial rule in Great Britain can influence the state of their economies after independence, and whether this influence may last until the present. The thesis answers the following research questions: (i) Do colonial investments have an impact on the postcolonial economies of the former British colonies, represented by GDP per capita and GDP per area? (ii) Do colonial investments have an impact on the development of postcolonial economies of the former British colonies, represented by GDP growth per capita? (iii) And what criteria were distributed by British colonial investments?

The method used to determine the dependence between the above variables is the calculation of the Spearman correlation coefficient. For its calculation, unique historical data on colonial investments was used.

The analysis shows that the amount of investment relative to the population of the colonies affects the GDP per capita per purchasing power parity in the newly created countries. This dependence is moderate for the period after decolonization and for the present period. On the contrary, there is no dependence between the amount of investment related to the area and the GDP per capita in either of the monitored periods. GDP growth per capita GDP per purchasing power parity has shown a moderate dependence on the size of colonial investment per capita in the older period, while currently only a low degree of dependence. And the conclusion about the relationship between the size of the investment and the number of inhabitants and the size of the colonies shows that the amount of investment was dependent both on the number of inhabitants of the colonies and on their extent.

In summary, investing in British colonies in Africa in the colonial era has an impact on the state of the economies of these countries immediately after gaining independence and still present.

Obsah

1. Úvod	8
2. Vliv zahraničních investic na ekonomický růst	10
3. Vývoj britského kolonialismu v Africe a jeho charakteristika.....	13
3.1 Počátky evropské kolonizace Afriky.....	13
3.2 Obchod s otroky.....	14
3.3 Cestovatelé a výzkumníci v Africe.....	15
3.4 Hon na Afriku.....	15
3.5 Kolonizátoři a domorodci.....	18
3.6 Způsoby vlády v koloniích a jejich organizace v impériu.....	20
3.7 Emancipace kolonií, národně osvobozené hnutí a dekolonizace.....	22
4. Investice v britské Africe a jejich rozdělování.....	27
4.1 Rozpočty kolonií a koloniální finanční politika Británie.....	27
4.2 Pobídky k investování do zahraničí.....	29
4.3 Význam Afriky v britských zahraničních investicích a význam britských investic v Africe	29
4.4 Struktura investic a jejich směřování.....	30
4.4.1 Množství investic a směřování soukromých investic.....	31
4.4.2 Směřování veřejných investic.....	33
4.4.3 Struktura investic podle původu investora.....	34
4.5 Rozdělování investic uvnitř britské Afriky.....	34
4.5.1 Příčiny nerovnoměrného rozložení investic.....	35
5. Analýza vlivu koloniálních investic na postkoloniální ekonomiky.....	37
5.1 Data a proměnné.....	37
5.2 Metody.....	40
5.3 Výsledky.....	41
6. Diskuze výsledků s literaturou.....	44
7. Závěr.....	47
Použité zdroje.....	48
Přílohy.....	54

1. Úvod

Kolonialismus jako světový fenomén, v podobě jak jej známe, se objevil s příchodem novověku. Jeho rozkvět byl umožněn technologickým pokrokem. Jak uvádí Headrick (1981, cit. v Gartzke a Rohner 2011), impérium začíná novými vojenskými, ekonomickými nebo dopravními technologiemi, které umožní jednomu státu dobýt jiné území a mít nad ním nadvládu. Slavnou éru kolonialismu následovala dekolonizace, během které se většina území pod koloniální správou osamostatnila. V současném světě se kolonialismus sice vyskytuje, ale v o mnoho menším rozsahu. Kolonie jsou dnes většinou už jen drobné ostrovy, přesto je kolonialismus stále „živý“, a to ve svém odkazu. Postkoloniální země si totiž nesou nejrůznější dědictví z oné doby.

V této práci se věnuji dědictví hospodářskému. V poslední době vzniklo mnoho studií zabývajících se vlivem zahraničních investic na ekonomiky cílových zemí. Jen málo z nich se však zabývalo investicemi proudícími v historii do kolonií. Počet výzkumníků, kteří se věnovali tomuto tématu, by se dal doslova spočítat na prstech jedné ruky. Ti se konkrétně zabývali buď určitým typem investic, jako jsou veřejné investice (Huillery 2009), nebo určitým směrem investic, jako jsou např. investice do fyzické infrastruktury (Jedwab, Moradi 2012, 2016 a spolu s nimi ještě Kerby 2013, 2017). Vlivem kapitálových investic celkově se však doposud, až překvapivě, nezabýval nikdo, což chci touto prací napravit.

Svůj zájem zaměřuji na bývalé britské kolonie a oblast Afriky. Afrika je v této souvislosti zajímavá tím, že snad jako jediný kontinent, s výjimkou Austrálie, byla celá, až na relativně malá území, rozdělena mezi evropské koloniální mocnosti. Toto rozdělení bylo navíc podniknuto relativně rychle. Frankel (1938, s. 1) uvádí, že „evropské mocnosti si vybudovaly nadvládu nad většinou Afriky během jedné generace.“

Hlavním cílem této práce je zjistit, zda mohou investice do kolonií z dob koloniální nadvlády Velké Británie mít vliv na stav jejich ekonomik po získání nezávislosti a případně zda tento vliv může trvat až do současnosti. Výzkumné otázky jsem si stanovila následovně: Mají koloniální investice vliv na stav postkoloniálních ekonomik bývalých britských kolonií, zastoupený hodnotou HDP na obyvatele a HDP na rozlohu? Mají koloniální investice vliv na vývoj stavu postkoloniálních ekonomik bývalých britských kolonií, zastoupeného hodnotou růstu HDP na obyvatele? A podle

jakých kritérií byly britské koloniální investice rozdělovány? Podle počtu obyvatel kolonií, nebo podle jejich rozlohy?

Metodou použitou pro zjištění závislosti mezi výše uvedenými proměnnými je výpočet Spearmanova koeficientu korelace. Pro jeho výpočet byla použita unikátní historická data investic do kolonií z publikace od Frankela (1938) a z publikací od Bank of England (1950-1959). V práci je také čerpáno z bohaté zahraniční i domácí literatury. V neposlední řadě jsou, pro znázornění prostorových dat, použity funkce GIS a vytvořeny mapy.

Následující, druhá kapitola, podává přehled výsledků výzkumů, které se zabývaly tématem vlivu zahraničních investic na stav a růst ekonomiky hostitelských zemí.

Abychom si mohli téma práce zařadit do širšího historického kontextu, zahrnuji do práce třetí kapitolu, která uvádí základní informace o vývoji britské kolonizace a kolonialismu v Africe.

Čtvrtá kapitola se pak zabývá již látkou blíže spjatou s tématem práce, a sice historií britských investic v Africe, jejich charakterem, množstvím, směřováním a trendy. Ukazuje také jejich význam ve vztahu k celkovým světovým investicím do zahraničí a britským investicím v Africe. Tato kapitola podává též základní informace o finančních rozpočtech britských kolonií v Africe. Nakonec se zabývá trendy v rozdělování investic uvnitř britské Afriky.

Pátá kapitola je tvořena samotnou empirickou částí této práce, tedy korelační analýzou vlivu koloniálních investic na stav a růst ekonomik kolonií po dekolonizaci.

Výsledky analýzy a jejich možné důvody jsou shrnuty v následující šesté kapitole. Výsledky jsou zde také porovnány s ostatními výzkumy na téma vlivu zahraničních investic na ekonomiku hostitelských zemí.

V závěru práce jsou shrnuty nejdůležitější výsledky mnou provedené analýzy a naznačeny další možné směry výzkumu.

2. Vliv zahraničních investic na ekonomický růst

V této části práce shrnuji výsledky výzkumů zabývajících se vlivem zahraničních investic na růst ekonomik hostitelských zemí. Nejprve uvádím výzkumy, které se zabývaly různými druhy investic do afrických kolonií a tím, jestli vliv těchto investic přetrvává i do současnosti. Dále shrnuji všeobecné studie vlivu investic nebo studie týkající se rozvojových zemí obecně a nakonec uvádím výsledky studií zaměřených na Afriku. Protože výzkumů na téma vlivu investic z období kolonialismu existuje málo, shrnuji v rešerši i ty, které se zabývají vlivem zahraničních investic z období, kdy již byly bývalé kolonie nezávislé.

Zatím jedinými výzkumníky, kteří se zabývali vlivy investic z koloniální éry v Africe, jsou Elise Huillery (2009), Jedwab a Moradi (2012,2016) a společně s posledními uvedenými ještě Kerby (2013, 2017). Huillery (2009) se zabývala vlivem veřejných investic na současné ukazatele socioekonomické situace v bývalých francouzských koloniích v západní Africe a jejich vliv tam potvrzuje. Podle výsledků její práce koloniální investice do veřejného sektoru, konkrétně do vzdělávání, zdravotnictví a infrastruktury, vysvětlují okolo 30 % současného výkonu u těchto segmentů veřejného sektoru.¹

Britským prostředím se zabývali Jedwab, Moradi a Kerby (2013, 2017), kteří zkoumali vliv fyzické infrastruktury z koloniálního období, konkrétně rozmístění a hustotu železnic, na příkladu Keni a zjistili, že rozmístění železničních tratí má vliv na současný prostorový vzorec ekonomických aktivit na daném území. Jedwab a Moradi (2016) pak tyto výsledky potvrdili i v případě celé Afriky. Na příkladu Ghany pak zjistili (2012), že hustota železniční sítě má vliv na současný socioekonomický rozvoj, zastoupený počtem obyvatel a mírou růstu urbanizace.

Další výzkumníci, kteří se zabývají vlivem přímých zahraničních investic (FDI) na ekonomický růst cílových zemí, se většinou zaměřují na období od 60. let 20. století a na 21. století, pro která jsou dobře dostupná data. Ne všichni však přichází se stejnými závěry. Pozitivní vliv FDI na ekonomický růst potvrzuje Blomström a kol. (1996), Li a Liu (2005) ho potvrzují v části sledovaného období, ale zdůrazňují, že k tomu, aby FDI podporovaly ekonomický růst v rozvojových zemích, je v nich zapotřebí určitá úroveň lidského kapitálu a schopnosti technologické absorpce. S tím se ztotožňují i Bengoa

¹ Výzkum se týkal kolonií, které jsou dnes státy Benin, Niger, Mali, Burkina Faso, Pobřeží slonoviny, Guinea, Senegal a Mauritánie.

a Sanchez-Robles (2003), kteří k těmto podmínkám přidávají ještě stabilitu ekonomiky a existenci volného obchodu.

Další výzkumy (Balasubramanyam a kol. 1996, Borensztein a kol. 1998, Olofsdotter 1998, UNCTAD 1999) se shodují na tom, že FDI mohou mít různé efekty na ekonomiky různých států. Ovlivňuje to přitom jejich úroveň lidského kapitálu, který podle Borenszteina et al. (1998) určuje schopnost technologické absorpce dané země, jejich obchodní politika (Balasubramanyam et al. 1996), schopnosti institucí, jako je např. byrokratická efektivita (Olofsdotter 1998), a úroveň fyzické infrastruktury (Adams 2009). Li a Liu (2005) shrnují, že vliv FDI na ekonomiku konkrétní země je ovlivněn jejími ekonomickými, institucionálními a technologickými podmínkami.

Nejednoznačné závěry přináší i výzkumy vlivu FDI na ekonomiku v africkém prostředí. Akinlo (2004), který zkoumal vliv FDI na příkladu Nigérie, zjistil, že FDI zde mají pozitivní efekt na růst ekonomiky, ale jen se značným zpožděním. Konstatuje také, že záleží na typu FDI – extraktivní (těžební) typy přitom nepodporují růst tolik jako výrobní typy FDI. Juma (2012), která se zabývala vlivem FDI na ekonomiku zemí v subsaharské Africe, uvádí, že FDI mají pozitivní vliv na ekonomický růst a neexistuje zde rozdíl mezi zeměmi bohatými a zeměmi chudými na nerostné suroviny. Někteří výzkumníci (Esso 2010, Seetanah a Khadaroo 2007) dochází k závěru, že existuje obousměrné působení FDI a ekonomického růstu. Podle nich má FDI pozitivní vliv na ekonomický růst v Keni, zatímco například v Jihoafrické republice je příliv FDI způsobován ekonomickým růstem.

Seetanah a Khadaroo (2007) ale uvádějí, že pozitivní dopad FDI na ekonomický růst je relativně malý v poměru k dalším typům investic, např. domácím investicím. Toto zjištění autoři připisují především faktu, že do Afriky zatím proudí jen malé množství FDI. Podle UNCTAD (2015) se v letech 2012-2014 dostala do Afriky jen asi 4 % světových FDI.

Další studie (Chitambara 2015) zmiňuje, že pozitivnímu vlivu FDI na ekonomiku brání velké rozdíly v technologické úrovni mezi zemí investující a zemí, do které je investováno. Tsai (1994) pak uvádí, že vliv FDI na ekonomický růst afrických států byl v 70. letech 20. století negativní, zatímco v 80. letech naopak pozitivní. Nicméně podle něj může být vliv FDI na ekonomický růst zveličován.

Z české literatury se vlivem FDI na hospodářský růst rozvojových zemí zabývají jen některé bakalářské nebo diplomové práce, z nichž nový poznatek pro oblast subsaharské Afriky přináší Wiśniewská (2016), která konstatuje, že v zemích s nízkým

příjmem má na růst ekonomiky větší efekt oficiální rozvojová pomoc než FDI. Pro další oblasti a země se středně velkým příjmem se pak pozitivní dopady rozvojové pomoci zmenšují. Podle Wiśniewské je možné, že v chudých zemích má rozvojová pomoc více pozitivní dopady, protože se jedná o vyšší částky než ty, které přicházejí do ekonomiky v podobě FDI. Čím je země bohatší, tím se rozvojová pomoc snižuje a větší význam dostávají FDI.

Z výše uvedeného shrnutí literatury je zřejmé, že vliv FDI na růst ekonomiky není jednoznačný, protože do vztahu vstupují i další proměnné. Dále je možné konstatovat, že stav ekonomiky je závislý na současných i historických činitelích.

I když na téma vlivu FDI na růst ekonomiky existuje množství studií, ty se zaměřují výhradně na postkoloniální éru a koloniální investice zatím byly zkoumány jen v malé míře. V tom vidím největší současnou mezeru v poznání a svou prací se snažím přispět k odhalení dalších souvislostí a vyplnění tak této mezery.

3. Vývoj britského kolonialismu v Africe a jeho charakteristika

3.1 Počátky evropské kolonizace Afriky

Prvními Evropany, kteří se začali zajímat o jiné části Afriky než o pobřeží Středozevního moře, byli v 15. století Portugalci (Smitha 2015A). Potom, co začali s africkým pobřežím obchodovat, především se zlatem a otroky, sem začaly vysílat své lodě i další evropské státy (Smitha 2015B a Gascoigne 2001). Budovaly zde osady, nebo se snažily obsadit ty, které už byly vybudovány Portugalci (Gascoigne 2001). Tyto základny původně sloužily potřebám obchodního a válečného loďstva, ale v poslední čtvrtině 19. století, byly využity jako odrazový můstek pro koloniální expanzi (César 1970).

V průběhu 17. století se stává Velká Británie námořní mocností (César 1970) a na počátku 19. století přebírá post světové námořní velmoci po Nizozemí, které samo sebe do té doby považovalo za „prvorozené syny oceánu“ (Ferro 2007). Británie původně nepostavila silné námořnictvo pro imperiální účely, ale hlavně pro obchodování se zámořskými oblastmi. Když už ale byla silná námořní flotila postavena, ovlivnila vše, co se v britské politice odehrálo. Pro rozvoj kolonií tak hrál fakt, že byly bráněny nejsilnější námořní silou světa (Lloyd 1984).

Pro Brity byla Afrika dlouhou dobu nezajímavá a začali ji obsazovat až v 17. století, jako poslední osidlovaný kontinent s výjimkou Austrálie (Judd 1999). Prvními kolonizátory Afriky byli většinou obchodníci, kteří zakládali na pobřeží své obchodní základny. V 17. století zde soupeřili s Francouzi o pevnosti na pobřeží Atlantiku u ústí řek Senegal a Gambie. A s koncem války o španělské dědictví a Utrechtským mírem si v roce 1713 Britové a Francouzi vzájemně uznali své pozice v Africe (Smitha 2015C). Do počátku 19. století byly britské državy v Africe limitovány pouze na pár roztroušených obchodních základen v Ghaně a Sierra Leone, která byla založena roku 1787 jako kolonie pro osvobozené černochoy z Británie a ze Severní Ameriky (Porter 2011).

První osídlenecká kolonie byla založena Nizozemci roku 1652 v jižní Africe a pojmenována Kapsko. Během napoleonských válek roku 1795 se podařilo Británii poprvé obsadit Kapsko, které roku 1803 Nizozemcům vrátili, ale roku 1806 se zde Britové znovu vylodili a roku 1814 bylo Kapsko vyhlášeno britskou korunní kolonií. Britové měli o oblast jižní Afriky zájem, protože pro ně byla strategicky důležitá jako opěrný bod při cestě do Indie (Ferro 1994).

3.2 Obchod s otroky

Jednou z tlustých, ale černých kapitol kolonizace Afriky je obchod s otroky. Ten tu byl Evropany provozován od 16. do 19. století, před samotnou kolonizací rozsáhlých území. Otroctví ovšem do Afriky nepřinesli Evropané, protože africká společnost už na něm byla založena (Lloyd 1984) a obchod s otroky s místními náčelníky zde provozovali před příchodem Evropanů již Arabové. Evropané „jen“ zhoršili otrokům podmínky pro život, jak během přepravy do Ameriky, tak i v samotné Americe. Původně měli afričtí otroci zhruba stejně těžký život jako evropští leníci a měli např. jednou za týden nebo za deset dní volný den na obdělávání vlastního pozemku (Ferro 2007), což pro ně byly, v porovnání s náročnou cestou přes oceán, kterou podstupovali a následně prací na plantáži nebo v dolech, významně lepší podmínky pro život (Lloyd 1984 a Ferro 2007).

Obchod s otroky zde provozovaly tzv. „chartered companies“, např. Royal Africa Company, pro něž byl tento druh obchodu nejvýnosnější. Obchod s otroky byl ale výhodný i pro některé Afričany, a tak Evropanům jen stačilo založit někde obchodní základnu a čekat, až k nim místní obyvatelé přijdou za obchodem. Obchodníci s otroky na kontinentě byli výlučně Afričané, kteří získávali otroky tak, že přepadali sousední kmeny nebo proti sobě vedli války, aby získali zajatce, které by mohli potom prodat. Výměnou za otroky dostávali od Evropanů zlato, různé kovové zboží a hlavně zbraně (Lloyd 1984).

Pro představu rozsáhlosti obchodu s otroky je třeba uvést čísla. Za většinu doby otroctví, tedy od začátku 16. století do konce 19. století, se z Afriky přepravilo zhruba 12,5 milionu osob. Mezi lety 1501 a 1600 se odhaduje množství převezených otroků na 277 000, mezi lety 1601 a 1700 na 1 876 000, mezi lety 1701 a 1800 na 6 495 000 a v 19. století na 3 874 000 otroků (Emory University 2013), přičemž přes 8 % jich zemřelo ve stísněných a nelidských podmínkách už během plavby (Lloyd 1984).

Vnímání otroctví se počalo měnit v Británii na přelomu 18. a 19. století s vrcholící průmyslovou revolucí, díky které už nebylo potřeba tolik lidské práce, která se nahrazovala stroji (Ferro 2007). Ke změně vnímání otroctví ale významně přispěli také tzv. abolicionisté, jako např. William Wilberforce nebo Granville Sharp, kteří bojovali za ukončení obchodu s otroky v britském parlamentu i mezi veřejností (Hrbek 1966). A tak roku 1807 Británie zakázala obchod s otroky a nutila k tomu i další evropské a arabské státy. Ostatní státy se trendu podřizovaly jen pomalu a navíc obchodníci jejich zákaz často nedodržovali. Otroctví jako instituce byla v britských koloniích zrušena

roku 1833, ale trvalo po zbytek 19. století, než se ho podařilo ukončit na celém světě (Ferro 2007).

3.3 Cestovatelé a výzkumníci v Africe

Obsazování a pozdější rozdělení Afriky zahájili evropští cestovatelé a výzkumníci, kteří od druhé poloviny 18. století začali objevovat a popisovat vnitrozemí Afriky. S nimi přišli na kontinent i misionáři, kteří se snažili rozšířit v „necivilizovaném světě“ křesťanství. Cestovatelé i misionáři ve svých cestách viděli nejen bezprostřední vědecký nebo duchovní pokrok, ale také politický a ekonomický prospěch pro jejich vysílající organizace, vlády a národy (Klíma 2012).

Mezi významné britské cestovatele a objevitele různých částí Afriky patří: James Bruce (1730-1794), který zahájil pátrání po pramenech Nilu, Mungo Park (1771-1806), který zkoumal povodí řeky Gambie a Nigeru, Alexander Gordon Laing (1793-1826), který určil polohu pramenů Nigeru, Hugh Clapperton (1788-1827), Richard Lander (1804-1834) a Dixon Denham (1786-1828), kteří zkoumali území dnešní Nigérie. James Edward Alexander of Westerton (1803-1885) se dostal na území dnešní Namibie, David Livingstone (1818-1873) provedl rozsáhlý výzkum jižní a střední Afriky, Sir Richard Francis Burton (1821-1890) hledal prameny Nilu a mapoval okolí velkých jezer spolu s Johnem Hanningem Spekem (1827-1864), který objevil prameny Nilu. Dalšími cestovateli byli např. William Balfour Baikie (1824-1864), Verney Lovett Cameron (1844-1894) nebo Mary Henrietta Kingsleyová (1862-1900) (Klíma 2012).

Většina cestovatelů a badatelů pohlížela na Afričany s despektem. „Výsledkem jejich působení byl evropocentrický pocit, že evropské mocnosti mají právo, a dokonce povinnost obsadit, exploatovat, kolonizovat, evangelizovat a ‚civilizovat‘ divoký africký kontinent“ (Klíma 2012, str. 125-126).

3.4 Hon na Afriku

Až do začátku poslední čtvrtiny 19. století nebyl o rozlehlé končiny vnitrozemí Afriky mezi evropskými státy zájem. Zabírání vnitrozemí by pro Británii, jakožto námořní velmoc, která jednoduše obsazovala pobřežní oblasti, bylo drahé. Británie v tomto období nezabírala mnoho nových území také proto, že se ve světové politice dokázala prosadit i bez toho (Lloyd 1984).

Trend se obrátil v 70. letech 19. století, kdy začal vzrůstat zájem o Afriku podněcený objevnými cestami tehdejších cestovatelů (César 1970). Postup do vnitrozemí teď byl navíc umožněn i dalším technologickým pokrokem druhé průmyslové revoluce (Lloyd 1984). Ta ale pro rozvoj těžkého i spotřebního průmyslu potřebovala stále více zdrojů surovin, k čemuž se nabízela právě, ještě z většiny nekolonizovaná, Afrika. Pro odbyt průmyslového zboží zas byly potřeba nové trhy (César 1970). Na světovém geopolitickém poli se také začaly objevovat nové mocnosti, jako například sjednocená Itálie, Německo nebo USA (Klíma 2012), které svým rychlým rozvojem v této době již předháněly Británii v ekonomické produkci a které navíc budovaly moderní loďstvo (Anděl 2012). A tak Británie i další evropské státy začaly hledat posilu proti ostatním mocnostem v nových koloniích. Britští státníci také měli strach, že je svět rychle rozdělován mezi několik rozpínavých národů a také „tento strach z prohry při rozdělování kořisti přivedl Británii k tomu, aby se aktivně podílela na ‚závodě o rozdělení Afriky.‘“ (Judd 1999, str. 156).

Především Francie, Británie a později i Německo si začaly vojensky a administrativně podmaňovat africká území, která dosud nebyla obsazena Evropany (Klíma 2012). Toto podmaňování si evropské národy ospravedlnily „vědeckým“ zdůvodněním rasové nadřazenosti bělochů nad černochoy – sociálním darwinismem, díky kterému viděly silné národy ve své síle oprávnění ovládnout území slabších, či dokonce povinnost je „civilizovat jako zaostalé“ národy (Klíma 2012 a Lloyd 1984). Navíc Britové byli kvůli rozlehlosti svého impéria přesvědčeni, že jsou „nadřazeným národem, který povolal Bůh i osud, aby vládli nad neustále rostoucí částí povrchu země pro dobro obyvatel těchto zemí“ (Judd 1999, str. 32) Dalším důvodem, který měl ospravedlnit kolonizaci Afriky, byl také boj proti zbytkům otrokářství (Klíma 2012).

„Závod o rozdělení Afriky“ proběhl relativně rychle. Roku 1876 ovládali Evropané jen 10,8 % afrického území, ale roku 1900 to bylo už 90,4 % (Rathmann 1960, cit. v César 1970). Zásadní v tomto sledu událostí byla Berlínská konference, která se konala od listopadu 1884 do února 1885 a kterou do Berlína svolal německý kancléř Otto von Bismarck (César 1970) kvůli konfliktu kolem Konga (Ferro 1994). Na konferenci se diskutovalo o hlavních problémech tehdejší koloniální politiky (César 1970) a byl na ní schválen tzv. General Act of the Berlin Conference, obsahující hlavní zásady postupu další kolonizace v Africe (Snyder 1962, cit. v César 1970), čímž se tento proces vlastně zlegitimizoval a zformulovala se jeho „pravidla hry“.

S obsazováním nových území přišly konflikty mezi státy, které si dělaly na území nároky. Británie vedla rozepře hlavně s Francií a Německem. Tyto vzájemné střety pak urovnávaly různé smlouvy, které vznikaly nezávisle na názoru afrických domorodců. Ještě před Berlínskou konferencí vyhlásili Britové své nároky na oblast dnešní Nigérie. V roce 1889 došlo ke stanovení hranic mezi oblastmi, na které si dělala nárok Francie a britskými koloniemi Sierrou Leone, Gambií a Zlatonosným pobřežím (dnešní Ghana) (Benians, Butler a Carrington 1959, cit. v César 1970). Další spory probíhaly ve střední a východní Africe mezi britskými a německými společnostmi, které se v této oblasti rozpínaly. Ugandu, která se nachází v pramenné oblasti Nilu, se podařilo zabrat Britům (César 1970), stejně jako Keňu, Njasko (dnešní Malawi) a Britské Somálsko (Ferro 1994). Další britskou državou se stal ostrov Zanzibar, resp. souostroví ostrovů Zanzibar a Pemba, které Britové získali roku 1890 od Německa výměnou za ostrov Helgoland v Severním moři. Díky Cecilu Rhodesovi, britskému přistěhovalci a podnikateli, se podařilo zabrat i Bečuánsko (dnešní Botswana) (César 1970). Jižní Afrika začala být pro Brity důležitější s objevem diamantů v Kimberley v roce 1869 a zlata ve Witwatersrandu v roce 1886. Cecil Rhodes zbohatl na skupování diamantových dolů a na začátku 90. let 19. století si tak mohl splnit sen a založit vlastní kolonii. Kolonie nazvaná po svém zakladateli, Rhodesie, se rozkládala na sever od Transvaalu a Británie ji prohlásila za svůj protektorát roku 1891 (Gascoigne 2001).

Británie, jako námořní velmoc, si přála ve vztahu k africkému kontinentu kontrolovat hlavně pobřeží, ale v návaznosti na Cecila Rhodese začala snít o vybudování koloniální říše táhnoucí se z jihu kontinentu od Kapska až na sever do Egypta (Ferro 1994). V Egyptě se Británii nelíbil francouzský vliv, a to hlavně její ovládnutí Suezského průplavu. Británie tedy využila špatné finanční situace Egypta v 70. letech 19. století a roku 1875 skupila značné množství akcií Suezského průplavu, a tím si zajistila v této oblasti vliv. Tato špatná finanční situace Egypta umožnila pak na čtyři roky společnou hospodářskou kontrolu Egypta Británií a Francií. Až nakonec roku 1882 Británie přistoupila k samostatné okupaci Egypta. Egypt sice nebyl oficiálně součástí Britského impéria, ale jeho vláda a finance byly naprosto závislé na britských poradcích. Oficiálně se stal Egypt britským protektorátem až roku 1914. Spory i vojenské střetnutí měli Britové s Francouzi i při pokusu o ovládnutí Súdánu v roce 1898, které nakonec vyhrála Británie, a Súdán se stal anglo-egyptským kondominiem, které obě země spravovaly společně (César 1970).

V Kapsku, kde se Britové začali usazovat od roku 1815, byla většina bílých obyvatel Búrů (potomků nizozemských kolonistů) a těm se britská nadvláda nelíbila. Založili si proto své kolonie na sever a východ od Kapska. Británie ale usilovala o jejich připojení ke Kapsku, hlavně z důvodu nalezišť zlata a diamantů na jejich území (Ferro 1994). Po dvou sériích bojů, tzv. búrských válkách, se roku 1902 podařilo Britům podmanit všechny bývalé búrské republiky, Transvaal, Oranžsko a Natal. A roku 1910 pak vznikla Jihoafrická unie složená z provincií Kapsko, Oranžsko, Natal a Transvaal (Klíma 2012).

Na konci 19. století evropská okupace sice nedosáhla ještě všech končin Afriky, ale formálně, na mapě, už bylo celé území Afriky rozděleno mezi evropské mocnosti (Ferro 1994 a Klíma 2012). Až do první světové války se hranice Britského impéria v Africe nezměnily. Během první světové války se Britské impérium a kolonialismus v Africe ještě více upevnily díky vojenské spolupráci a po válce se zdálo, že je impérium na vrcholu svého rozkvětu, také díky dalšímu rozšíření britského vlivu v Africe (César 1970). S poražením Německa přišlo odebrání mu jeho kolonií a tyto bývalé německé kolonie byly jako mandátní území svěřeny nově vzniklé Společnosti národů. Kolonie pak byly uděleny do správy vítězným mocnostem, které se za jejich správu zodpovídaly právě Společnosti národů. Británii byla svěřena bývalá Německá východní Afrika, která se stala mandátem Tanganyika, čímž se vlastně splnil Britům jejich dávný sen propojit své impérium v Africe ze severu na jih (Lloyd 1984). Jihoafrické unii byla svěřena bývalá Německá jihozápadní Afrika a jako Jihozápadní Afriku ji mohla spravovat v podstatě jako součást vlastního území. Dalšími novými částmi britských držav se stala západní část Toga, která byla připojena k Zlatonosnému pobřeží, a pak drobná část Kamerunu, která byla připojena k Nigérii (Klíma 2012). Britská koloniální říše v Africe tak dosáhla svého největšího územního rozsahu v historii.

3.5 Kolonizátoři a domorodci

Při kolonizaci Afriky se Evropané, přirozeně, střetávali s domorodými obyvateli. Při příchodu Evropanů zde existovaly státní útvary, které se způsobem organizace a vlády lišily od evropských států, proto je evropští kolonizátoři nepovažovali za státy. Nicméně tato společenství byla postavena před rozhodnutí, zda s Evropany povedou válku, nebo s nimi budou vyjednávat.

Evropané předkládali Afričanům smlouvy, kterými se jejich kolonizace stávala „legální“. Náčelníci se smlouvami zavazovali k tomu, že nebudou vyjednávat s jinými evropskými zeměmi, a uznali tak jako svého vládce zemi, se kterou smlouvu podepsali. Afričané přistupovali k mírovému vyjednávání a ke smlouvám s Evropany, protože viděli jejich převahu vojenské síly. (Lloyd 1984). Někdy byli kolonizátoři vnímáni i jako osvoboditelé od místních mezikmenových válek, jako např. v Ugandě (Smitha 2014).

Ale ne všechny domorodé kmeny se chtěly nechat od Evropanů podmanit. Téměř po celé 19. století bojovali Britové v oblasti pozdějšího Zlatonosného pobřeží s Ašanty, jejichž území prohlásili za svou kolonii roku 1901. V posledních 20 letech 19. století čelili Britové v Súdánu velkému tzv. mahdistickému povstání, které se po několika tragických prohraných bitvách podařilo potlačit a roku 1899 byl Súdán prohlášen anglo-egyptským kondominiem (Klíma 2012). Na pobřeží Keni Britové bojovali proti mazruiské vzpouře, vzpouře svahilských Afričanů a Arabů (Smitha 2015D). Ve Rhodésii čelili Britové na konci 19. století povstání Mašonů a Ndebelů (Matabelů). V jižní Africe bojovali s Xhosy, Zuluy nebo Sothy (Lacina a kol. 1987). Ale největšími rivaly Britů v jižní Africe byli Búrové.

Búrové se nechtěli podřizovat britské správě a navíc se cítili od Britů „ubliženi“, protože Britové nebyli tak rasisticky zaujatí jako oni, a tak jim připadalo, že upřednostňují černochoy před nimi. Ve 30. letech 19. století se tak někteří z nich vypravili na tzv. Velký trek, cestu na sever a severovýchod od Kapska, do oblastí neosídlených Evropany. Búrové si zde založili tři vlastní republiky: Transvaal, Oranžský svobodný stát a Natal. Natal však anektovali Britové hned čtyři roky po jeho založení, v roce 1843. Britové chtěli území i zbylých dvou búrských republik, ale nechtěli je získávat násilným způsobem, a tak čekali, až se búrské republiky zhroutí pod tlakem domorodých kmenů a dostanou do tíživé finanční situace. Britská vláda uznala nezávislost Transvaalu a Oranžského svobodného státu za závazek, že nebudou dále postupovat v rozšiřování svých hranic na sever (Judd 1999).

Roku 1876 odkoupila britská vláda část území Oranžského svobodného státu, kde byla naleziště diamantů. V roce 1877 pak byl nečekaně snadně anektován Transvaal, když tento stát „zbankrotoval“. Britové zde začali vést válku s domorodými obyvateli Zuluy, kteří ohrožovali toto území. Když je Britové porazili, zmizel najednou hlavní důvod britské anexe Transvaalu, ochrana bělošských obyvatel před agresí ze strany černochoy. Proto roku 1880 vypuklo v Transvaalu búrské povstání proti britské nadvládě.

Británie byla poražena v bitvě u Majuby a Transvaal získal zpět nezávislost (Judd 1999).

Druhá búrská válka vypukla v roce 1899 a po prvních porážkách Britů začala britská armáda přisouvat velké posily a nakonec i vést válku brutálními způsoby jako bylo vypalování búrských farem a zavírání žen a dětí do koncentračních táborů. Válka skončila kapitulací Búrů roku 1902. Roku 1906 dostaly Oranžsko a Transvaal statut samosprávné kolonie. Búrové využili samosprávy a v parlamentních volbách roku 1907 zvítězili ve třech z kolonií. Za takové situace měli zájem o sloučení všech čtyř kolonií a roku 1910 vznikla Jihoafrická unie jako britské dominium s bělošskou samosprávou (Klíma 2012).

3.6 Způsoby vlády v koloniích a jejich organizace v impériu

Británie nechtěla na rozšiřování svého území a jeho následnou správu věnovat příliš svých financí. Pokud měla vlastnit kolonie, musely být soběstačné. Bylo pro ni tedy výhodné přenechat dobývání nových území soukromým firmám, které v tom viděly zisk. Pro Británii to znamenalo „laciný imperialismus“ (Judd 1999, str. 139). Toto zaujímané stanovisko dalo vzniknout dvěma druhům vlády: vládě obchodních společností a nepřímé vládě. Ukawuilulu (2008) zahrnuje mezi typy britské vlády kromě těchto ještě osídleneckou vládu a vládu kondominia.

Vláda obchodních společností se v Africe uplatňovala především v počátcích kolonialismu. Obchodní společnosti dobývaly území a spravovaly ho jako zástupci Británie. Britská vláda společnostem zajišťovala zakládací listiny, tzv. chartres, ale ty si pak musely samy platit výdaje na založení a řízení kolonií. Společnosti získávaly zisk z obchodování s přírodními zdroji pocházejícími z kolonií a pro zajištění své správy používaly vlastní daňové systémy (Ukawuilulu 2008).

Společnosti se většinou zajímaly pouze o svůj zisk a ukázalo se, že nebyly schopny spravovat kolonie, protože to pro ně bylo příliš finančně náročné. Kolonie nebyly tak výdělečné, jak si společnosti představovaly (Ukawuilulu 2008). Jejich správa navíc nedokázala čelit opozici Afričanů bez pomoci armády (Němec 2014), a tak všechny tyto společnosti nakonec převzala britská vláda. Společnosti používaly pro správu kolonií rasistické metody, které po jejich převzetí britskou vládou nepřestala používat ani ona (Ukawuilulu 2008).

Mezi tyto společnosti patří např. „The Imperial British East Africa Company“, která spravovala Keňu od roku 1888 do roku 1893, „The British South Africa

Company“, která vládla v Severní Rhodésii, Jižní Rhodésii a Njasku od roku 1889 do roku 1923 (Ukawuilulu 2008) nebo The Royal Niger Company, která řídila Nigérii mezi lety 1885 a 1900 (Krejčí 2016).

Nepřímá vláda byla nejdůležitějším systémem Britů při spravování afrických kolonií. Britové využívali místní africké vládcce jako své zástupce a ačkoli formálně vládli tito Afričané, všechna rozhodnutí závisela na britských úřednících. Britové prohlašovali, že provozují tento způsob vlády, aby zachovali původní místní kultury, ve skutečnosti to však bylo hlavně kvůli její finanční nenáročnosti (Ukawuilulu 2008).

Britové si za své zástupce vybírali buď již existující vládcce, nebo, v oblastech, kde neexistovaly takové společnosti, které by vytvářely větší říše, si vybrali určitý kmen a jeho vůdci se stali i „vůdci“ britské kolonie. Tím se tedy nepřírozeně spojily různé etnické skupiny v jeden státní celek a zástupci jedné z nich se stali jejich vládci. To vedlo mezi etnickými skupinami k napětí a konfliktům, které vyústili až ke genocidám. Takovéto situace se odehrávaly v Nigérii, Ghaně, Gambii nebo Sieře Leone (Ukawuilulu 2008).

Osídlenecká vláda byla přímá vláda osadníků z Evropy. Vznikla v koloniích, kde žil velký počet evropských imigrantů, kteří si z Afriky chtěli udělat svůj nový domov, nebo ho už měli, i když zde byli samozřejmě v menšině oproti domorodému obyvatelstvu. Vláda osadníků tedy vznikla v Jižní Africe, Severní a Jižní Rhodésii, v Jihozápadní Africe a v Keni. Osadníci si na nových územích zabírali půdu, čímž se dostávali do konfliktů s domorodci. A tak si zajistili vydání zákonů podporujících jejich zájmy a zajišťujících nadvládu nad domorodci. Tyto zákony ovšem vykořisťovaly domorodce jak politicky, tak ekonomicky a sociálně a v těchto koloniích, kde vládli evropští osadníci, se s domorodými Afričany zacházelo ještě drsněji než v ostatních koloniích (Ukawuilulu 2008).

Vláda kondominia byla vládou několika států nad jedním územím. Jediným příkladem kondominia v Africe byl Súdán, který v letech 1899 až 1955 řídila Británie společně s Egyptem. Británie nechala ovládat Súdán, který byl většinou černošský, arabskou menšinou, čímž se vytvořily podmínky pro genocidu a občanské války, se kterými se Súdán potýká dodnes (Ukawuilulu 2008).

V organizaci britského impéria spadaly africké državy mezi území s různými statuty podle míry jejich autonomie.

Největší autonomii měla *dominia*, do roku 1907 nazývaná autonomní kolonie (Štěpánová 2013). Ta sice uznávala za hlavu státu britskou královnu a britská vláda řídila jejich zahraniční politiku a obranu, ale jinak byla *dominia* vnitřně autonomní. Uplatňovala se v nich vláda osadníků. V Africe mezi ně patřilo Kapsko a od roku 1910 pak Jihoafrická unie (Judd 1999).

Dalším typem britských držav byly *chráněné státy*, ve kterých domorodí panovníci podléhali „doporučením“ britských zmocněnců. Ve skutečnosti ale nemohli sami dělat žádná rozhodnutí. Chráněné státy spadaly do kompetence ministerstva zahraničí a uplatňovala se v nich nepřímá vláda. V Africe mezi ně patřil Egypt (Judd 1999).

Dále existovaly *protektoráty*, což byla politicky závislá území, která spravovalo ministerstvo zahraničí, a byla v nich také uplatňována nepřímá vláda. Protektorátů měla Británie v Africe nejvíce, patřila mezi ně Ghana, Gambie, Sierra Leone, Nigérie, Keňa, Uganda, Njasko, Bečuánsko, Basutsko a Svazijsko (Bernas 2012, Judd 1999, Klíma 2012).

Korunní kolonie byla politicky závislá území, která byla v Africe spravována ministerstvem kolonií prostřednictvím guvernéra. V Africe to bylo Kapsko od roku 1814 do roku 1872 a Natal od roku 1843 do roku 1893, kdy kolonie získaly autonomii (Bernas 2012, Klíma 2012).

Tzv. *výsadní území* byla území, v nichž vládly obchodní společnosti. Britská vláda jim ponechala prakticky volnou ruku. Výsadními územími byla Severní a Jižní Rhodésie (Judd 1999) a na několik let i Nigérie (Elias 1961, cit. v César 1970).

Posledním typem v organizaci britských držav v Africe bylo již zmíněné *kondominium*, kde byla formálně uplatňována vláda dvou států, resp. Británie a Egypta v případě Súdánu (Judd 1999).

3.7 Emancipace kolonií, národně osvobozené hnutí a dekolonizace

Britové ve svých koloniích zaváděli vzdělávání pro místní obyvatelstvo, a tak se tam postupem času zformovaly skupiny domácí inteligence. Tito vzdělaní domorodci tak mohli jednak lépe spolupracovat s Brity při řízení jejich kolonií, ale hlavně si dokázali zasadit situaci, ve které se nacházeli, do širšího kontextu (César 1970). Také první světová válka zasáhla do vnímání koloniálního systému Afričanů. Evropané, kteří přinesli svou válku i do Afriky, najednou nebyli vnímáni jako „nositelé rozvoje“ (Klíma 2012) a Afričané poznali, že Evropané jsou také zranitelní. Britové navíc potřebovali

vojenskou pomoc dominií, a tak v nich vyvolávali národní cítění, což se po válce stalo kontraproduktivní, protože například obyvatelé Jihoafrické unie si uvědomili, že nejsou Britové, ale Jihoafričané a vzbudilo to v nich touhu po rovnoprávném postavení s Británií (Lloyd 1984).

V meziválečném období už tolik neprobíhaly vzpoury proti evropské kolonizaci, ale nově vzniklé černošské skupiny inteligence se začaly angažovat politicky. Afričané začali zakládat politická sdružení a strany, jejichž prostřednictvím chtěli získat více občanských a politických práv. To se jim částečně dařilo, čímž začaly první úspěchy Afričanů v boji proti koloniální nadvládě (Hrbek 1966).

Důležitou roli zde sehrál panafricanismus, myšlenkový směr, vytvořený černošskou inteligencí v Severní Americe. Panafricanismus usiloval o sjednocení Afričanů, jejich zrovnoprávnění, osvobození celého afrického kontinentu od evropské nadvlády (Lacina a kol. 1987) a případně o spojení celé Afriky do jednoho státního celku Spojených států afrických (Nálevka 2004). K jeho nejvýznamnějším představitelům patřili Edward W. Blyden, William E. B. Du Bois a Marcus M. Garvey (Klíma 2012).

Panafricanismus „byl živý“ nejprve především v Americe, pak v Evropě a do samotné Afriky se dostával jen obtížně, přesto se jeho zastánci stali i někteří afričtí politici, představitelé národně osvobozeneckého hnutí, např. Kwame Nkrumah ve Zlatonosném pobřeží (dnešní Ghana) nebo Jomo Kenyatta v Keni (Lacina a kol. 1987). Požadavky panafricanistů byly předkládány na panafrických kongresech, které se konaly v Evropě, případně v USA. Panafricanismus a emancipace černošského obyvatelstva sice dosáhly určitých výsledků, například v Nigérii v podobě většího zastoupení domácího obyvatelstva v Zákonodárné radě, ale na osvobození od evropské nadvlády zatím nedošlo (Klíma 2012).

Větší samostatnosti od britské vlády se dočkala dominia. V Africe se jednalo o Jihoafrickou unii, které roku 1926 Británie dala právo na samostatnou vnitřní i vnější politiku a uznala jejich právní rovnoprávnost. Dominionum za to potvrdilo, že zůstane součástí Britského impéria. Oboje bylo ještě potvrzeno Westminsterským statutem z roku 1931, kterým také dominia přešla z dosavadního impéria do nově vzniklého volného sdružení národů, tzv. Commonwealthu (César 1970).

Situace se změnila po druhé světové válce, kdy Charta nově vzniklého garanta kolektivní bezpečnosti, Organizace spojených národů, požadovala pro všechny národy sebeurčení (Klíma 2012) a vládu, kterou si sami zvolí nebo alespoň takovou, která se

k nim nebude chovat jako k podřízeným (Lloyd 1984). Bylo důležité, že dekolonizaci prosazovaly i mocnosti, které vzešly z druhé světové války jako nejsilnější, USA a SSSR (Klíma 2012). Pro dekolonizaci byli i samotní Afričané, kteří začali upřednostňovat spíše nacionalismus namísto panafricanismu (Lloyd 1984). Afričané byli navíc ve svém konání podpořeni precedentem asijského úspěšného boje za nezávislost (Klíma 2012). A pro koloniální systém nehrál ani fakt, že Británie z druhé světové války vyšla ekonomicky slabá a zadlužená (Lloyd 1984).

Supervelmoci i svěrenecká rada OSN žádaly dekolonizaci co nejdříve, ale Britové ji nechtěli uspěchat. Chtěli, aby se v koloniích vytvořily podmínky pro samostatné řízení země (Lloyd 1984) a také si v nich chtěli udržet svůj ekonomický vliv (Robbins 1994, cit. v Anděl 2013). Rychlé dekolonizaci bránila i řada lokálních faktorů. Uměle vytvořené koloniální celky často obývala různá etnika, která neměla společnou identitu, přetrvávaly mezi nimi nevraživost, politická kultura zde nebyla příliš vyvinuta a elita byla zatím početně slabá a neschopná převzít koloniální administrativu (Klíma 2012). Navíc bylo v zájmu Britů podporovat zde etnické rozepře. Ty totiž pomáhaly oddálit dekolonizaci. Etnické neshody vedly k vytváření politických stran založených na etnické příslušnosti a tyto nepřátelské strany pak neusilovaly společně o nezávislost, ale spíše bojovaly proti sobě (Ukawuilulu 2008).

V druhé polovině 40. a v 50. letech 20. století docházelo k postupné afrikanizaci státních aparátů kolonií (Nálevka 2004). Obešlo se to většinou bez ozbrojených střetů, výjimkou byl Egypt, kde byla stále přítomná britská armáda a Keňa, kde propuklo v roce 1952 povstání kmene Kikuyů známé jako Mau Mau kvůli tomu, že britští farmáři si pro sebe zabrali nejurodnější půdu. Nicméně povstání bylo potlačeno roku 1955 (Lloyd 1984). Také při demonstracích za nezávislost v Njasku bylo zabito několik desítek lidí (Klíma 2012).

Aby se Británie vyhnula těmto krveprolitím, začala na začátku 60. let 20. století chtít dekolonizaci co nejvíce urychlit. Tak začala první vlna dekolonizace. Nejprve získal nezávislost Súdán roku 1956. První kolonií v černošské Africe, která získala nezávislost, bylo roku 1957 Zlatonosné pobřeží, které se přejmenovalo na Ghanu podle své středověké říše (Nálevka 2004). Po něm následovala v roce 1960, „roce Afriky“, Nigérie a Somálsko, které se spojilo s Italským Somálskem do Somálské republiky. V roce 1961 získala nezávislost Sierra Leone a Tanganyika, ze které se později společně se Zanzibarem stala Tanzanie, v roce 1962 získala nezávislost Uganda, v roce 1963 pak Keňa. První vlna dekolonizace skončila roku 1963 se založením Organizace Africké

jednoty, která vznikla za účelem kooperace nových nezávislých afrických států (Klíma 2012).

Druhá vlna dekolonizace pokračovala v 60. letech 20. století až do roku 1975, kdy se osamostatnily bývalé portugalské kolonie. Roku 1965 získala nezávislost Gambia, roku 1966 pak Bečuánsko a Basutsko, které se přejmenovaly na Botswanu a Lesotho. Roku 1968 získalo nezávislost Svazijsko (Klíma 2012).

Kolonie s větším počtem evropských osadníků bylo složitější dekolonizovat, protože ti zde vládli a nechtěli o svou moc přijít (Smitha 2015E). Z toho důvodu také vznikla roku 1953 Federace Rhodésie a Njaska (též Středoafrická federace), která byla řízena bělochy z Jižní Rhodésie. Nakonec ale byla Federace roku 1963 rozpuštěna a roku 1964 získala nezávislost Severní Rhodésie a Njasko, které se přejmenovaly na Zambii a Malawi. Jižní Rhodésie přijala název Rhodésie a fungovala dál s bělošským systémem až do roku 1980, kdy získala i ona nezávislost jako stát Zimbabwe (Klíma 2012).

Situace s Jihoafrickou unií byla složitější. Ta byla založena na politice apartheidu (rasové segregace) a svět ji bojkotoval, což ji vedlo k tomu, že roku 1961 vystoupila z Commonwealthu a vyhlásila Jihoafrickou republiku (JAR). V roce 1961 OSN uznala JAR za nezpůsobilou k vykonávání poručenské správy nad Jihozápadní Afrikou a roku 1966 ukončila její mandát nad touto zemí a přejmenovala ji na Namibii. Až do konce 80. let 20. století pak vedla JAR a Angola o Namibii válku. Namibii se nakonec podařilo získat nezávislost v roce 1990, čímž skončila i třetí vlna dekolonizace v Africe (Klíma 2012).

Nově samostatné země se staly většinou dominií Commonwealthu, které ještě uznávaly jako formální autoritu britskou královnu, ale jinak byly politicky zcela nezávislé. Za pár let od získání nezávislosti se z nich pak staly republiky s vlastní hlavou státu. Nadšení ze samostatnosti u nich ale většinou rychle „vyprchalo“. Státy, které už nebyly závislé na žádné mateřské zemi, se nedočkaly očekávané automatické ekonomické a společenské prosperity. Většinou se jejich situace spíše zhoršila. Staly se politicky nestabilními, prosadily se zde diktatury, vlády jedné strany založené většinou na etnickém základě nebo vojenské vlády. To vedlo k občanským i mezistátním válkám, migraci obyvatel a bídě. Vlády byly nekompetentní a navíc často spojeny s korupcí (Nálevka 2004, Lloyd 1984).

Africe příliš nepomohlo ani to, že v druhé polovině 20. století o ni jako o „třetí svět“ vedl boj západní, tedy kapitalistický, a východní, socialistický/komunistický blok.

Jejich představitelé, USA a Sovětský svaz si chtěly v Africe vybudovat svou ekonomickou a ideologickou pozici. Ale jejich snažení přispívalo spíše k politické nestabilitě nebo k upevňování diktatur (Klíma 2012).

4. Investice v britské Africe a jejich rozdělování

Evropské státy začaly investovat do zámoří po výsledcích objevných plaveb a společně se zakládáním nových obchodních základen a kolonií. Počátky zahraničních investic Británie sahají až do 16. a 17. století. V této době ale byly velmi nízké a zvyšovat se začaly až během 19. století. Počátek rychlého rozvoje britského investování do zahraničí je datován k roku 1815, po tom, co skončily napoleonské války. Od té doby výše investic do zahraničí, s malými výkyvy během válek nebo hospodářských krizí, stále rostla (Hobson 1916). Na konci 19. století se pak Británie stala největším investorem do zahraničí na světě a investovala skoro stejnou sumu jako všechny ostatní mocnosti dohromady. Londýn se stal také světovým finančním centrem a městem s největší burzou na světě (Speare 1909).

Investice byly důležitou součástí kolonizace, která by se bez nich nemohla uskutečnit, nebo by se bývala uskutečnila úplně jinak. Byly důležitou součástí také vztahů mezi společnostmi osadníků a jejich metropolí (Attard a Dilley 2013).

Zahraněční investice je možné rozdělit na (i) veřejné, které zajišťují vlády a ostatní veřejné orgány; a (ii) soukromé, které poskytují soukromé společnosti. Z nichž obě skupiny subjektů mají většinou odlišné způsoby i cíle investování. Soukromé společnosti do země vstupují za účelem dosažení zisku, vlády většinou investují více do administrativy nebo veřejné infrastruktury a veřejných zařízení (Frankel 1938, Cogneau a kol. 2016).

4.1 Rozpočty kolonií a koloniální finanční politika Británie

Přes výše uvedenou rozsáhlost britských investic Británie původně nechtěla věnovat zámořským územím mnoho financí. Cílem britské koloniální politiky byla až do 1. světové války finanční autonomie jejích kolonií (Lloyd 1984). V britských koloniích neexistovala žádná systematická investiční strategie (Ricart-Huguet 2017) a Británie ani neměla, na rozdíl od Francie, žádný hromadný koloniální rozpočet. Kolonie měly své vlastní rozpočty, které byly navzájem nezávislé. Každá kolonie měla zvlášť své pomocné, půjčkové a od roku 1929 i rozvojové rozpočty. Svůj vlastní rozpočet (Native Treasury) mohly mít i místní vlády (Native Administrations) (Cogneau a kol. 2016).

Výnosy používané pro vládní investice byly z velké části vybírány v jednotlivých koloniích ve formě daní a exportních cel (Ricart-Huguet 2017). Hlavním nástrojem,

kterým se mohly koloniím zvednout příjmy, byly právě daně, a to za osobu a obydlí, vybírané od místních obyvatel (Nunn 2007). Zbytek veřejných investic byl zajišťován britskou vládou ve formě půjček a příspěvků na podporu (Frankel 1938).

Ve 20. letech 20. století začali správci jednotlivých kolonií požadovat větší investice od koloniální metropole. Tak byl roku 1929 vydán zákon o koloniálním rozvoji (Colonial Development Act), se kterým byl zřízen Fond koloniálního rozvoje financovaný britskou státní pokladnou (Cogneau a kol. 2016). Ten ročně vyčleňoval pro všechny kolonie 1 milion Liber, ze kterého mohly čerpat pro svůj ekonomický rozvoj (Lloyd 1984). Množství poskytovaných částek koloniím se zvýšilo s vydáním zákona o koloniálním rozvoji a blahobytu (Colonial Development and Welfare Act) v letech 1940 a 1945, přestože po druhé světové válce neměla vyčerpaná Británie mnoho peněz nazbyt. Zřízením tohoto zákona se tak změnila koloniální politika Británie (Cogneau a kol. 2016, Lloyd 1984).

Jedním z důvodů této změny politiky a vytvoření fondů rozvoje (roku 1945 ho pro své kolonie vytvořila i Francie) bylo čím dál silnější zpochybňování koloniálních držav mezinárodním společenstvím, hlavně vítěznými mocnostmi 2. světové války, USA a SSSR. Británie a Francie tak do svých kolonií, aby o ně nepřišly, začaly více investovat. Británie také, aby zmodernizovala kolonialismus, počítala s udělením větší samosprávy koloniím (Cogneau a kol. 2016). Později se ale ukázalo, že kolonie už nejsou udržitelné ani s těmito kompromisy.

Kromě těchto půjček, příspěvků na podporu a zákonů o koloniálních akcích v Británii neexistovala žádná přímá regulace zahraničních investic (Frankel 1938). Regulovány byly finanční operace jen během 1. světové války zákonem o ochraně království (Burns 1922). Naopak soukromé investice do zahraničí byly obecně podporovány (Frankel 1938). Z celkového hrubého národního produktu Británie tak mezi lety 1871 a 1913 bylo britskými investory vyváženo ze země mezi 4 a 8 %, což bylo podstatně více než v dalších vyspělých státech (Pollard 1985).

Někteří výzkumníci (O'Rourke a Williamson 1999, cit. v Goetzmann a Ukhov 2006) zdůvodňují relativně velké investice do zahraničí tím, že londýnské kapitálové trhy diskriminovaly domácí investice před těmi zahraničními. Soukromé firmy ale měly k investování do zahraničí své důvody.

4.2 Pobídky k investování do zahraničí

Nejpádnejším důvodem k investování do zahraničí byla jeho větší ziskovost. Návratnost zahraničních investic byla před rokem 1885 o 25 % vyšší než návratnost domácích investic, a i když se toto procento později snížilo, zahraniční investice byly stále ziskovější než ty domácí (Davis a Huttenback 1986, cit. v Acemoglu a kol. 2001). A co se týče cílových zemí zahraničních investic, bylo ziskovější investovat do zemí impéria než mimo něj (Davis a Huttenback 1986, cit. v Goetzmann a Ukhov 2006).

Dalším stimulem k investování do zahraničí byla pro podniky diverzifikace příležitostí výtěžku (Goetzmann a Ukhov 2006), čímž si zajišťovaly jistotu příjmu (Speare 1909). Do zemí impéria pak investovaly díky existenci společných imperiálních politických a právních institucí a díky kultuře oddanosti impériu. Působil tak na ně tzv. efekt impéria, který převážil i tzv. efekt anglického světa, který hrál roli při britském investování do zemí mluvících anglicky, ale nenáležících k impériu, např. do Spojených států amerických po získání nezávislosti (Smith 2008, cit. v Attard a Dilley 2013).

K investování do zahraničí jistě přispěly i pobídky britské vlády směrem k soukromým společnostem. Vláda totiž podporovala zájmy podnikatelů a byla pro diverzifikaci jejich zdrojů podnikání tak, aby z něj měli zisk (Davis a Huttenback 1986, cit. v Acemoglu a kol. 2001).

4.3 Význam Afriky v britských zahraničních investicích a význam britských investic v Africe

Je obtížné přesně změřit investice vydané do zahraničí. Odhady vytvořené na základě vystavení akcií v Londýně mohou být chybné, protože se k nim mohli přihlásit zahraniční investoři a naopak britští investoři se zde mohli přihlásit k těm, které byly vystaveny jinde. Ekonomičtí historikové tak ke zjištění výše zahraničních investic většinou používají místo informací o akciích vydaných v Londýně údaje o finančních tocích a o přijímání investic v zahraničí (Goetzmann a Ukhov 2006). I přes tuto obtížnost měření tedy existují odhady proudů zahraničních investic.

Speare (1909) uvádí, že k roku 1907 z celkové hodnoty světových investic ve výši 111 miliard amerických dolarů byla do zahraničí investována částka mezi 26 a 29 miliardami dolarů, tedy přibližně čtvrtina. Z toho byla největším investorem Británie, která na investování do zahraničí vydala kapitál v hodnotě 14 miliard dolarů. Polovinu této hodnoty vydala na zahraniční investice Francie, 5 miliard pak Německo, necelé

2 miliardy Spojené státy americké (USA). V porovnání s ostatními mocnostmi „drobné“ částky vydala Belgie (500 milionů dolarů), Švýcarsko (350 milionů) a Rakousko-Uhersko (250 milionů) (Speare 1909). Procentuální zastoupení britských zahraničních investic ku všem britským investicím se pak odhaduje na zhruba 34 % (Goetzmann a Ukhov 2006), tedy o něco více, než byl světový průměr.

V cílových zemích britských zahraničních investic nejprve figurovaly USA a Evropa. V druhé polovině 19. století pak začala získávat na důležitosti i další území (Hobson 1916). Mezi lety 1870 a 1913 tak směřoval britský kapitál převážně do USA, Kanady, Austrálie, Nového Zélandu, Indie, Jihoafrické unie (JAU) a Argentiny. Během tohoto období navíc jejich podíl na britských investicích stoupal. V roce 1870 bylo do těchto zemí koncentrováno asi 60 % akcií britských investic, zatímco v roce 1913 to bylo už 75 % (Bloomfield 1968). Frankel (1938) pak uvádí, že na začátku 1. světové války proudila do britských kolonií a dominií, mezi která z výše uvedených zemí patřila Kanada, Austrálie, Nový Zéland, Indie a Jihoafrická unie, téměř polovina britských investic do zahraničí.

Po 1. světové válce se podíl afrických držav v britských zahraničních investicích zvýšil, hlavně proto, že Britové už tolik neinvestovali do cizích států (Frankel 1938). Přesto byl však význam afrických kolonií v zahraničních investicích Británie vcelku malý. Do roku 1910 Británie investovala do Afriky jen asi 14 % všech svých zahraničních investic (Paish 1911).

Podle Frankelových (1938) výpočtů byl od roku 1870 do roku 1936 vložen do afrických kolonií kapitál o hodnotě 1 222 milionů britských liber. Byly přitom brány v úvahu kolonie britské, francouzské, belgické a portugalské. Na britské kolonie z této celkové sumy připadá 941 milionů, tedy 77 %. Když to porovnáme s počtem obyvatel, podle Frankela (1938), žijících v britských koloniích a počtem obyvatel ze všech ostatních kolonií, vychází nám, že větší množství investic na obyvatele svým koloniím poskytovala Británie. V britských koloniích totiž žilo asi 59 % obyvatel ze všech zkoumaných kolonií.

4.4 Struktura investic a jejich směřování

Již na začátku kapitoly jsem zmínila, že investice se rozdělují mezi dva základní typy, a to veřejné a soukromé. Veřejné jsou poskytovány vládami, případně dalšími veřejnými orgány, soukromé pak nevládními podniky, tedy soukromými společnostmi. Z celkového množství investic vložených Evropany do afrických kolonií mezi lety 1870

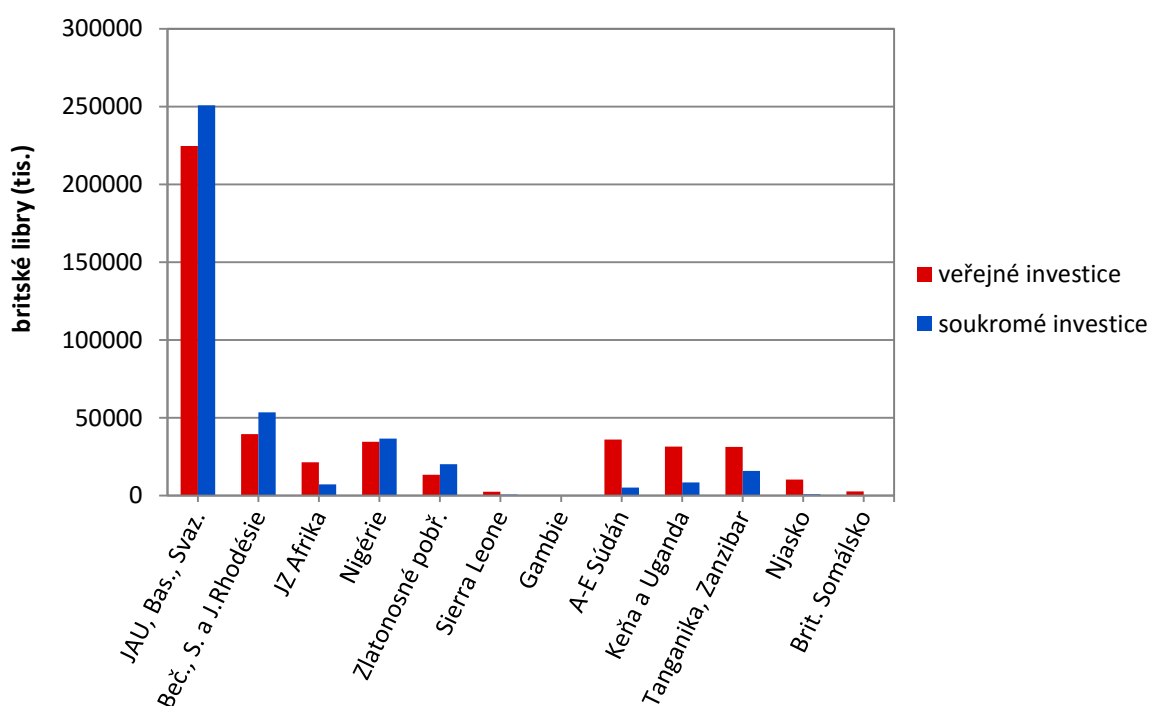
a 1936 bylo zhruba 45 % veřejných a zbytek soukromých. Tento podíl se ale velmi různí jak mezi územími různých mocností, tak mezi jednotlivými koloniemi dané mocnosti (Frankel 1938).

Největší podíl veřejných investic byl vložen do kolonií Francouzi, a to 61 %, následovali je Britové s přibližně 48 %. Ostatní koloniální mocnosti, jako např. Belgie nebo Portugalsko, investovaly z vládních zdrojů do svých kolonií jen okolo 26 % (Frankel 1938).

4.4.1 Množství investic a směřování soukromých investic

Podíl veřejných a soukromých investic se různí i mezi koloniemi jednotlivých impérií. V Grafu č. 1 jsou znázorněny celkové sumy všech veřejných i soukromých investic z britských území v Africe kromě Egypta za období mezi lety 1870 a 1936.

Graf č. 1 : Veřejné a soukromé investice v britských koloniích v Africe

Pozn.: JAU – Jihoafrická unie, Bas. – Basutsko, Svaz. – Svazijsko, Beč. – Bečuánsko, S. a J. Rhodésie – Severní a Jižní Rhodésie, JZ Afrika – Jihozápadní Afrika, A-E Súdán – Anglo-egyptský Súdán

Zdroj: Frankel 1938, vlastní zpracování

Absolutně největší množství investic, jak veřejných, tak i soukromých, šlo do oblasti jižní Afriky, přesně do Jihoafrické unie, Basutska a Svazijska, což si vysvětlují

relativně velkým množstvím obyvatel evropského původu. Dalším důvodem byla bohatá naleziště nerostných surovin, hlavně zlata a diamantů, do kterých investovaly hlavně soukromé společnosti. A tak zhruba dvě třetiny soukromých investic zde směřovaly do těžby. Zbytek soukromých investic byl rozdělen do obchodu, zemědělství, průmyslu, do společností vlastnících pozemky, finančních a investičních společností (Frankel 1938).

Druhé největší množství investic, s velkým rozdílem od prvního, proudilo do oblasti Severní a Jižní Rhodésie a Bečuánska. Relativně velký podíl soukromých investic se zde vyskytuje kvůli tomu, že tato území byla přes 25 let spravována soukromou společností „British South Africa Company“. A také kvůli tomu, že soukromé společnosti využily značných možností k investování do těžby nerostných surovin, které se zde nacházejí (Frankel 1938).

Celkově se dá říct, že v jižní a střední Africe, tedy na území dominia JAU a kolonií Basutska, Svazijska, Bečuánska a Severní a Jižní Rhodésie investovaly více soukromé společnosti než koloniální vláda. Výjimkou v této geografické oblasti je Jihozápadní Afrika, která byla ale dlouhou dobu pod německou správou. Nicméně příčinou těchto relativně vysokých investic je fakt, že tato oblast je bohatá na nerostné suroviny, a tak jednoznačně největší části soukromých investic zde proudily do těžby a průzkumných aktivit s ní spojených (Frankel 1938)..

V oblasti západní Afriky, tedy v Nigérii a v Zlatonosném pobřeží můžeme také vidět relativně velký podíl soukromých investic, které byly v této oblasti investovány do činností obchodních společností. Ty se zde postupně slučovaly do velkých koncernů, z nichž byla nejvýznamnější společnost „United Africa Company“. V kolonii Zlatonosné pobřeží se pak investovalo do těžby zlata a manganu. Výjimku v podílu soukromých a veřejných investic v západní Africe tvoří malé kolonie Sierra Leone a Gambie, které měly vyšší podíl veřejných investic, ale v absolutních hodnotách bylo množství obou typů investic malé (Frankel 1938).

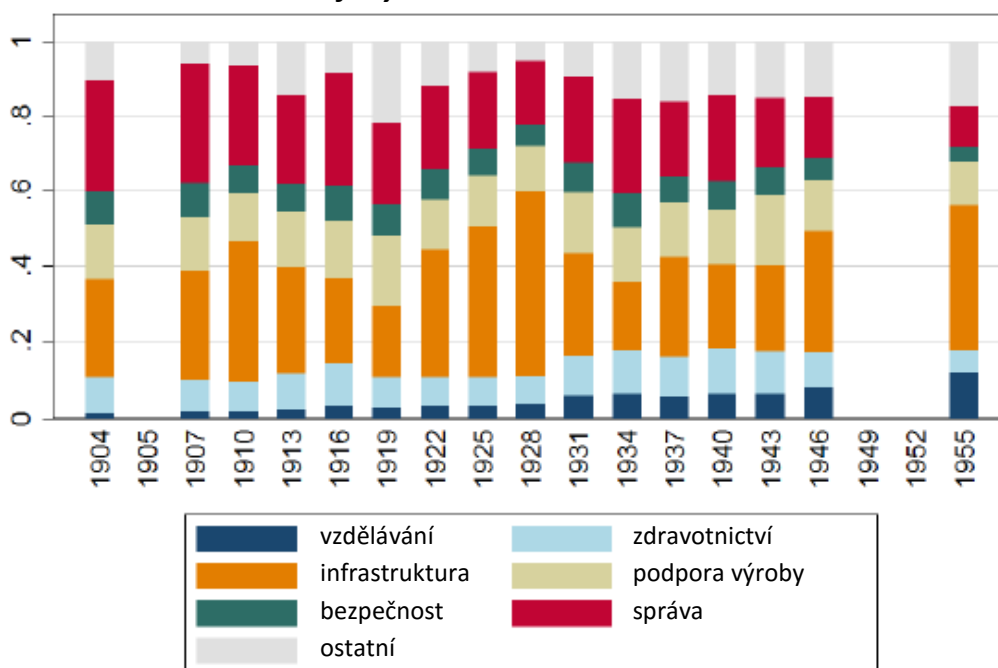
Ve východní Africe se pak vyskytoval vyšší podíl veřejných než soukromých investic. Soukromé investice zde byly nižší nejspíše proto, že se v oblasti nenachází prakticky žádná významná naleziště surovin. Jediné příležitosti soukromých společností k investování se nacházely v zemědělství. Investice zde byly vkládány do sisalových a kávových plantáží. Do oblasti východní Afriky patří kolonie Keňa, Uganda, Tanganika, Zanzibar, Njasko a Britské Somálsko (Frankel 1938).

Vyšší podíl veřejných investic než soukromých můžeme vidět i v případě Anglo-egyptského Súdánu, který byl pravděpodobně v podobné situaci jako kolonie východní Afriky.

4.4.2 Směřování veřejných investic

Směřování veřejných investic se od těch soukromých do značné míry lišilo. Hlavním důvodem toho bylo, že britská vláda své kolonie většinou spravovala, takže byla nucena investovat i do jiných odvětví, než do kterých investovaly soukromé společnosti, aby kolonii udržela „v chodu“. Například v západní Africe byl na začátku 20. století vynaložen největší podíl vládních výdajů do samotného řízení kolonií. Tento podíl se ale postupem času zmenšoval. Naopak s výkyvy rostl podíl investic do infrastruktury. Třetím významným sektorem vládních výdajů byla podpora výroby, mezi kterou spadají dotace soukromým podnikům, podpora lesního hospodářství a geologických a zemědělských průzkumů. Postupně také rostl význam investic do vzdělávání (Cogneau a kol. 2016). Směřování vládních výdajů britských kolonií v západní Africe od začátku 20. století do poloviny 50. let 20. století můžeme vidět na Grafu č. 2.

Graf č.2 : Směřování vládních investic v britských koloniích západní Afriky od roku 1904 do roku 1955

Zdroj: Cogneau a kol. 2016, vlastní úprava

Směřování veřejných investic v ostatních oblastech britské Afriky bohužel není známo, ale není důvod nepředpokládat, že by se výrazně lišilo od toho v západní Africe.

I když se tedy určité množství investic vkládalo do rozvoje sociálních zařízení, jako byly např. školy nebo zdravotnická zařízení, nejvíce vláda investovala do segmentů primárně orientovaných na hospodářskou exploataci (ke které byla využívána i infrastruktura) (Cogneau a kol. 2016).

4.4.3 Struktura investic podle původu investora

Co se týče složení soukromých investic podle původu investora, většina investic do britských kolonií v Africe byla, podle Frankela (1938), vydána britskými občany. Podle něj to, i s bývalými německými koloniemi, nebylo méně než 75 % všech vynaložených investic. Pravděpodobně to ale bylo daleko více, protože Paish (1910) uvádí, že největší participace ostatních národů v investování do britských kolonií v Africe, byla do dolů v jižní Africe a dosahovala maximálně 8 % všech investic. Investování do britských afrických kolonií bylo tedy téměř zcela v rukou Británie – její vlády a občanů (Svedberg 1982).

4.5 Rozdělování investic uvnitř britské Afriky

Na Grafu č. 1 jsme mohli vidět, že absolutní výše investic nebyla ve všech britských koloniích stejná, což je celkem přirozené. Rozložení investic je ale nerovnoměrné, i když jsou investice vztaženy na počet obyvatel, přestože jejich výše, podle Ricart-Hugueta (2017), pozitivně koreluje s počtem obyvatel. Na mapě v přílohách (Příloha č. 1) můžeme vidět množství vynaložených investic v jednotlivých koloniích vztažených na počet obyvatel za období mezi lety 1870 a 1936.¹

Nejvíce investic v přepočtu na obyvatele bylo vynaloženo v Britské jihozápadní Africe.² Celkově je z mapy hezky patrný jakýsi severo-jihní gradient, kdy podle mapy téměř platí, že čím se kolonie nachází jižněji, tím do ní bylo investováno větší množství kapitálu na počet obyvatel. Nejmenší množství investic na počet obyvatel bylo vynaloženo v koloniích západní Afriky s výjimkou Zlatonosného pobřeží.

Výše investic by se ale mohla odvíjet také od rozlohy kolonie, což, i s počtem obyvatel, zkoumám v následující kapitole. V přílohách (Příloha č. 2) pak můžeme vidět

¹ Mapa v přílohách (Příloha č.1) je vytvořena pro všechny britské kolonie v Africe kromě Britského Somálska a Egypta, pro které nebyla dostupná data počtu obyvatel, resp. výše investic. Popis použitých dat je podán v kapitole 5.1).

² Do těchto investic jsou počítány i německé investice z doby, kdy toto území patřilo Německu.

mapu množství investic vynaložených v jednotlivých koloniích vztažených k rozloze.¹ Výsledek této mapy se vcelku liší od mapy investic na obyvatele, i když i zde můžeme najít slabý severo-jihní gradient od Súdánu po jižní Afriku. Tento gradient zde ale výrazně narušuje kolonie Njasko, která má ze všech zkoumaných kolonií největší množství investic vztažených k rozloze. Naopak v množství investic na obyvatele se Njasko řadí mezi kolonie s menším množstvím. To je způsobeno jeho relativně velkým počtem obyvatel a malou rozlohou.

Britská jihozápadní Afrika při vztažení investic na rozlohu už není kolonií s největším množstvím investic, ale patří naopak k těm, které jich získaly méně. Tento skok je způsoben jejím relativně malým počtem obyvatel a velkou rozlohou.

Dále si při porovnání obou map můžeme všimnout, že si stejné pořadí mezi koloniemi v počtu investic drží Gambie a Keňa a Uganda, pro které bylo vynaloženo relativně malé množství investic jak k počtu obyvatel, tak k rozloze. Mezi kolonie s relativně malým množstvím investic v obou případech se řadí také Angloegyptský Súdán, Sierra Leone a Nigérie.

4.5.1 Příčiny nerovnoměrného rozložení investic

Nerovnoměrné rozložení investic mezi koloniemi má více důvodů. Jedním z nich je geografická vhodnost pobřeží (např. jeho tvar) pro Evropany k založení přístavů. Kde byly podmínky příhodné, vznikaly evropské obchodní základny a budoucí investice pak spíše šly do těchto oblastí, které už měly vybudovanou alespoň základní infrastrukturu (Ricart-Huguet 2017).

Větší investice také proudily do oblastí, kde žilo více evropských osadníků. Přičemž jejich osidlování se uskutečňovalo nejvíce v jim klimaticky příznivých oblastech, kde nebyli ohrožováni ani tropickými nemocemi. Naopak v oblastech, kde čelili vysoké míře úmrtnosti, nezakládali osídlenecké kolonie, ale spíše extraktivní (Acemoglu a kol. 2001).

Dalším geografickým důvodem větších investic v některých oblastech byla přítomnost nerostných a dalších přírodních zdrojů k těžbě (Ricart-Huguet 2017). Mezi tyto případy můžeme zařadit kolonie jižní a střední Afriky.

¹ Mapa v přílohách (Příloha č.) je vytvořena pro všechny britské kolonie v Africe kromě Britského Somálska a Egypta, pro které nebyla dostupná data rozlohy, resp. výše investic. Popis použitých dat je podán v kapitole 5.1).

Nerovnoměrné rozložení investic bylo způsobeno také tím, že výnosy pro koloniální vlády byly vybírány v jednotlivých koloniích a byly přerozdělovány jen v rámci té dané kolonie. Británie, na rozdíl od Francie, neměla pro kolonie žádný hromadný rozpočet, a proto britské kolonie vykazují větší nerovnoměrnost v rozdělení investic než kolonie francouzské. Rozdělování investic bylo navíc řízeno „shora“ a potřeby místního obyvatelstva nebyly brány v potaz (Ricart-Huguet 2017).

Absolutní množství vložených investic také záviselo na délce kolonizace. Čím byla území pod koloniální správou déle, tím dostala více investic od „mateřských zemí“. Ke koloniím, které byly pod britskou správou po delší dobu, patřily hlavně kolonie v západní Africe, např. Gambie nebo Ghana (Ricart-Huguet 2017). Ve výše zmíněných mapách však tento vzorec není příliš zachycen, protože jsou pro ně použity údaje o počtu investic až od roku 1870, což bylo nedlouho před tím, než se staly koloniemi i území ve východní Africe.

Ricart-Huguet (2017) také zjistil, že Britové investovali méně do kolonií, které měly vyšší etnickou diverzitu, vyšší podíl muslimů a vyšší politickou centralizaci v předkoloniální éře.

Navíc, nejenže rozdělování investic do kolonií nebylo rovnoměrné, ale podle Ricarta-Hugueta (2017) jeho prostorový vzorec přetrvává v čase, případně se ještě více upevňuje a rozdíly mezi výší investic v koloniích se zvětšují, což je podle Ricarta-Hugueta (2017) způsobeno efektem vzrůstající návratnosti investic.

5. Analýza vlivu koloniálních investic na postkoloniální ekonomiky

5.1 Data a proměnné

Ve svém výzkumu používám data o koloniálních investicích ve formě finančního kapitálu ze dvou období a dvou různých zdrojů. Pro období mezi lety 1870 a 1936 používám data sesbíraná Frankelem (1938), pro období mezi lety 1938 a 1957 pak data od Bank of England (1950-1959). Oba zdroje se shodují v podobě údajů o výši investovaného kapitálu a uvádějí jeho nominální hodnotu, což sice nevypovídá o jeho reálné hodnotě, ale pro mé účely korelace a porovnání investovaných částek je to dostačující.

Frankel (1938) své kalkulace investic rozděluje mezi veřejné, ke kterým řadí půjčky, příspěvky na podporu a příspěvky z Fondu koloniálního rozvoje, soukromé, které byly investovány nevládními podniky, a neevidované, které nebyly nikde zveřejněny a sestávaly z kapitálu přineseného osadníky, investic soukromých osob soukromým firmám nebo osobám a investic pocházejících z území Afriky. Tyto neevidované investice pro jednotlivé kolonie ve svých kalkulacích odhaduje a konstatuje, že nebyly příliš velké, činily jen asi 5-15 % z celkového množství evidovaného kapitálu. Do svých výpočtů ale nezahrnuje toky kapitálu jdoucí z Afriky zpět do Británie ve formě splátek půjček, protože uvádí, že tyto částky byly velmi malé.

Územně udává své výpočty pro jednotlivé britské kolonie, případně seskupení několika kolonií, souhrnně za celé období let 1870-1936, přičemž soukromé investice jsou započítány jen do roku 1935. Do výpočtů nezahrnuje Egypt, který byl oficiálně součástí impéria jen po krátkou dobu. Do údajů o velikosti investic u bývalých německých kolonií pak zahrnuje i částky investované Německem, aby jejich hodnoty byly lépe porovnatelné s ostatními koloniemi.

Z Frankela (1938), kromě údajů o investicích, také čerpám údaje o procentuální rozloze jednotlivých kolonií vůči celé Africe, pomocí kterých pak s hodnotou rozlohy Afriky (30 221 000 km²) (Africa Guide 2017) dopočítávám rozlohu jednotlivých kolonií a vztahuji na ni velikost investic.

Druhým zdrojem dat o investicích je Bank of England (1950-1959), která do svých výpočtů také zahrnuje jak veřejné, tak soukromé investice, ale pro veřejné používá pouze údaje o půjčkách. Bank of England (1950-1959) sice uvádí výše splátek, ale já je do svého výzkumu nezahrnuji, zaprvé z důvodu zachování jednotnosti dat a také protože jsou opravdu malých hodnot. Navíc jsou pro některé roky kladné a pro

některé záporné, což by ve výsledku znamenalo ještě menší částky. Hodnoty investic jsou v datech od Bank of England (1950-1959) udány za jednotlivé roky, já je však sčítám, abych měla soubor podobný datům od Frankela (1938). Územně nejsou data od Bank of England (1950-1959) tak podrobná jako ta od Frankela (1938), protože kolonie jsou v nich sloučeny podle geografických oblastí pouze do pěti jednotek, poskytují však alespoň základní vzorec daných oblastí. Přehled kolonií zahrnutých do mého výzkumu je udán v Tabulce č. 1.

Tab. č. 1: Kolonie, skupiny kolonií a geografické oblasti použité ve výzkumu

Investice za období 1870-1936 Zdroj: Frankel (1938)	Jihoafrická unie, Basutsko, Svazijsko	
	Jihozápadní Afrika	
	Bečuánsko, Severní a Jižní Rhodésie	
	Nigérie	
	Zlatonosné pobřeží	
	Sierra Leone	
	Gambie	
	Anglo-egyptský Súdán	
	Keňa, Uganda	
	Tanganika, Zanzibar	
	Njasko	
Investice za období 1938-1957 Zdroj: Bank of England (1950-1959)	Jihoafrická unie	
	Britská střední Afrika	Severní a Jižní Rhodésie, Njasko
	Britská západní Afrika	Gambie, Sierra Leone, Zlatonosné pobř., Nigérie
	Britská východní Afrika	Keňa, Uganda, Tanganika, Zanzibar
	Anglo-egyptský Súdán	

Zdroj: vlastní zpracování

Data pro počet obyvatel v jednotlivých koloniích jsou převzata z African Population Database od Frankemy a Jervena (2014). I když jsou tato data udána pro hranice nezávislých států z 50. a 60. let 20. století, není to pro mou analýzu velký problém, protože se hranice nových států od svých koloniálních předchůdců lišily jen výjimečně. Taková situace nastala jen v případě Britského Jižního Kamerunu, který se, na rozdíl od Britského Severního Kamerunu, připojil k bývalé francouzské kolonii, státu Kamerun (Břeská 2008). Další změna proběhla už během kolonialismu, kdy část pouštní oblasti Anglo-egyptského Súdánu připadla italské Libyi (Klíma 2012). Tyto změny hranic jsou podle mě jen drobného charakteru, proto je ve svém výzkumu neberu v úvahu.

Změna hranic proběhla ještě v případě Britského Toga, které se ale, prakticky už za kolonialismu, připojilo k sousednímu Zlatonosnému pobřeží, pozdější Ghaně, takže data za jeho počet obyvatel jsou zahrnuta už k populaci Ghany, podobně tak v případě Severního Britského Kamerunu, který byl připojen k Nigérii. Poslední změnou bylo, že se při dekolonizaci spojilo Britské Somálsko s Italským Somálskem (Klíma 2012), ale protože Frankema a Jerven (2014) udávají počet obyvatel jen pro nově vzniklé Somálsko, nezahrnuji tuto kolonii do analýzy. Změny hranic jsou též patrné na mapě v přílohách (Příloha č. 3)

Další data pro počet obyvatel, která používám při výpočtu HDP na obyvatele, čerpám od OSN (2015), a to data za období let 1960-1979, a Světové banky (2017) za období let 1997-2016. Od Světové banky (2017) jsem také přejala údaje o výši HDP v paritě kupní síly (PPP) za roky 1997-2016. Dále jsem od Světové banky (2013) přejala data HDP v PPP za roky 1960-1979, data růstu HDP na osobu pro roky 1961-1980 a stejná data pro roky 1997-2016 (Světová banka 2017).

Údaje o HDP a růstu HDP pro státy Tanzanie a Namibie byla dostupná jen pro období let 1997-2016, což mírně zmenšuje velikost souboru použitého pro analýzu vlivu investic na HDP a růst HDP na obyvatele pro roky 1960-1979, resp. 1961-1980. Dále pro období 1960-1979 nebyla dostupná data HDP pro Zimbabwe a Ugandu a pro období 1961-1980 data růstu HDP na osobu pro Ugandu. Tím se však velikost souboru nezmenšuje, protože tyto země byly v datech spojeny do většího celku s dalšími zeměmi. Pro území Gambie a Svazijska byla data dostupná jen pro část tohoto období. V těchto případech částečné nedostupnosti dat používám pro výpočet HDP na obyvatele údaje o počtu obyvatel jen za území, resp. roky, pro které jsou data HDP dostupná. Pro území Somálska nebyla data dostupná vůbec, což je další důvod, proč Somálsko nezahrnuji do výzkumu.

Pro zjišťování vlivu koloniálních investic na stav postkoloniálních ekonomik bývalých kolonií jsem použila závisle proměnnou výše HDP na obyvatele, protože je to podle mého názoru téměř univerzální ukazatel úrovně hospodářství dané země a navíc částečně vypovídá i o životní úrovni tamních obyvatel. Pro postihnutí vývoje stavu ekonomik jsem pak použila nezávisle proměnnou růstu HDP na obyvatele.

Pro údaje o výši HDP na obyvatele a míře růstu HDP na obyvatele jsem vybírala dvacetiletá období a z nich následně vypočítala průměr. Takto dlouhá období jsem zvolila proto, abych zachytila vybraná období jako celek a vyhnula se případným menším fluktuacím v těchto proměnných. Konkrétně jsem vybrala roky 1960-1979,

resp. 1961-1980, abych postihla realitu období hned po tom, co bývalé kolonie získaly nezávislost. Pro zkoumání vlivu investic v současnosti jsem pak vybrala tato data za nejnovější období, za které byla dostupná, tedy za roky 1997-2016.

V tabulce č. 2 pak můžeme vidět souhrn všech proměnných použitých v analýze, jejich popis, jednotky a zdroje.

Tab. č. 2: Seznam použitých proměnných

Proměnná	Popis, jednotky	Zdroj
Počet obyvatel 1870-1936	Průměrný počet obyvatel kolonií	Frankema a Jerven 2014
Rozloha	Rozloha kolonií, v km ²	Frankel 1938, Africa Guide 2017
<i>Investice 1870-1936</i>	<i>Celková nominální hodnota, britské libry</i>	<i>Frankel 1938</i>
Investice na obyvatele 1870-1936, 1938-1957	Celková nominální hodnota, britské libry	Frankel 1938, Bank of England 1950-1959, Frankema a Jerven 2014
Investice na rozlohu (km ²) 1870-1936	Celková nominální hodnota, britské libry	Frankel 1938, Africa Guide 2017
<i>HDP na obyvatele 1960-1979</i>	<i>Průměr, hodnota mezinár. dolarů z roku 2005, v PPP</i>	<i>SB 2013, OSN 2015</i>
<i>HDP na obyvatele 1997-2016</i>	<i>Průměr, hodnota mezinár. dolarů z roku 2011, v PPP</i>	<i>SB 2017</i>
<i>Růst HDP na obyvatele 1961-1980</i>	<i>Průměrný meziroční, v %</i>	<i>SB 2013</i>
<i>Růst HDP na obyvatele 1997-2016</i>	<i>Průměrný meziroční, v %</i>	<i>SB 2017</i>

Pozn.: Obyčejným písmem jsou uvedeny nezávislé proměnné, kurzívou závislé proměnné.

SB – Světová banka

Zdroj: vlastní zpracování

5.2 Metody

Pro zkoumání vlivu koloniálních investic na postkoloniální ekonomiky jsem zvolila Spearmanův korelační koeficient (SKK), který zjišťuje míru závislosti dvou proměnných. Zvolila jsem ho proto, že na rozdíl od Pearsonova koeficientu korelace, nevyžaduje normální rozdělení dat a není citlivý na odlehlé hodnoty, které se v mém datovém souboru nachází. Spearmanův korelační koeficient je neparametrický a vychází pouze z pořadí dat. Zachycuje tak i nelineární vztahy.

Spearmanův koeficient korelace je dán vztahem:

$$r_s = 1 - \frac{6 \sum_{i=1}^n (a_i - b_i)^2}{n(n^2 - 1)},$$

kde a_i a b_i jsou pořadová čísla uspořádaných hodnot x_i a y_i podle velikosti a n je jejich počet. Koeficient může nabývat hodnot od -1 do 1 a čím blíže je absolutní hodnotě 1, tím je mezi dvěma sledovanými proměnnými silnější závislost. Znaménko pak určuje, zda je závislost pozitivní, nebo negativní.

Pro znázornění výsledků a lepší představu o jejich geografickém vzorci jsem využila funkcí GIS. Dále jsem vytvořila několik různých druhů grafů.

5.3 Výsledky

V této podkapitole předkládám výsledné hodnoty SKK pro všechny zkoumané vztahy. Souhrnem mi nevyšla ani jedna negativní závislost, a tak můžeme vyloučit, že by koloniální investice měly negativní dopad na budoucí ekonomiku. Některé výsledné hodnoty se ale blíží nule a jejich proměnné jsou tak na sobě téměř nezávislé.

Nejprve jsem zkoumala, podle jakého kritéria Britové vůbec investovali do kolonií, respektive jestli se výše investic do jednotlivých kolonií odvíjela od jejich velikosti populace nebo rozlohy. Hodnoty SKK pro tuto výzkumnou otázku uvádím v Tabulce č. 3 .

Tabulka č. 3: SKK pro závislost velikosti investic na počtu obyvatel a rozloze

Proměnná	Investice 1870-1936
Počet obyvatel 1870-1936	0,75
Rozloha 1870-1936	0,80

Pozn.: obyčejným písmem nezávislé proměnné, kurzívou závislá proměnná.

Zdroj: vlastní zpracování

Z výsledků analýzy můžeme konstatovat, že velikost investic pozitivně koreluje jak s počtem obyvatel, tak s velikostí rozlohy kolonií a tato závislost je v obou případech silná. I když u závislosti investic na rozloze je koeficient nepatrně vyšší, můžeme říci, že velikost vynaložených investic závisela na obou parametrech, jak na rozloze kolonií, tak na počtu jejích obyvatel.

Hlavní část výzkumu se týkala vlivu koloniálních investic na postkoloniální ekonomiky bývalých kolonií. Pro zjištění vlivu investic na následný stav ekonomiky jsem nejprve použila nezávisle proměnnou výše investic na obyvatele a závisle

proměnnou výše HDP na obyvatele. Z analýzy závislosti mi vyšly hodnoty SKK uvedené v Tabulce č. 4.

Tabulka č. 4: SKK pro závislost výše HDP/ob. na výši investic/ob.

Proměnná	HDP na ob. 1960-1979	HDP na ob. 1997-2016
Investice na ob. 1870-1936	0,42	0,58
Investice na ob. 1938-1957	0,70	0,10

Pozn.: obyčejným písmem nezávislé proměnné, kurzívou závislé proměnné.

Zdroj: vlastní zpracování

Závislost HDP/ob. na investicích/ob. mi pro data investic z let 1870-1936 vyšla za obě sledovaná období 1960-1979 a 1997-2016 středně silná, pozitivní. O něco silnější dokonce vyšla pro období vzdálenější, což může naznačovat až vzrůstající vliv investic v čase. Pro menší soubor dat investic, z let 1938-1957, se hodnoty SKK ukázaly být právě opačné. Pro období let 1960-1979 vyšla silná, pozitivní závislost, zatímco pro nedávné období 1997-2016 vyšla závislost pozitivní, ale velmi slabá. Tento výsledek připisuji menšímu časovému odstupu investic z období okolo poloviny 20. století a HDP z 60. a 70. let. Investovaný kapitál tak měl zřejmě přímý vliv na výši HDP. K výsledkům je ale třeba přihlídnout i z toho pohledu, že soubory dat pro investice jsou rozdílné, a proto nelze tyto výsledky tak úplně porovnávat mezi sebou.

Protože podle výsledků z Tabulky č. 3 vyšla silná pozitivní závislost výše investic na počtu obyvatel i na rozloze, zkoumám stav ekonomiky, zastoupený výši HDP na obyvatele, i ve vztahu výše investic k rozloze. Používám však k tomu už jen data investic z období 1870-1936, protože sestávají z většího souboru a budou, podle mého názoru, stačit ke zjištění síly závislosti těchto dvou proměnných.

Tabulka č. 5: SKK pro závislost výše HDP/ob. na výši investic/km²

Proměnná	HDP na ob. 1960-1979	HDP na ob. 1997-2016
Investice na rozlohu 1870-1936	0,10	0,02

Pozn.: obyčejným písmem nezávislé proměnné, kurzívou závislé proměnné.

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky č. 5 můžeme vidět, že výše HDP na osobu pro období 1960-1979 v tomto případě vykazuje pouze velmi slabou pozitivní závislost na výši investic přepočítaných k rozloze a pro období 1997-2016 je pak hodnota SKK téměř nulová, což značí, že tyto proměnné jsou na sobě nezávislé. Tato nezávislost zde existuje pravděpodobně proto, že obě proměnné jsou vztažené k rozdílným ukazatelům, oproti porovnávání HDP/ob. a investice/ob., kde však i tato data jsou vztahována k počtu

obyvatel za jiné roky. Z výsledků nicméně vyplývá, že pro vyšší HDP na obyvatele v postkoloniální éře byly v éře koloniální důležitější větší investice na osobu než větší investice na rozlohu.

Posledním mnou zkoumaným vlivem byla výše investic na obyvatele na vývoj ekonomik, zastoupený závisle proměnnou růstu HDP na obyvatele. Výsledné hodnoty SKK této zkoumané závislosti jsou udané v Tabulce č. 6.

Tabulka č. 6: SKK pro závislost růstu HDP/ob. na výši investic/ob.

Proměnná	<i>Růst HDP na ob. 1961-1980</i>	<i>Růst HDP na ob. 1997-2016</i>
Investice na ob. 1870-1936	0,53	0,23
Investice na ob. 1938-1957	0,50	0,20

Pozn.: obyčejným písmem nezávislé proměnné, kurzívou závislé proměnné.

Zdroj: vlastní zpracování

Podle výsledků SKK je mezi růstem HDP na obyvatele a výší investic na obyvatele ve sledovaném období let 1961-1980 středně silná pozitivní závislost. V období let 1997-2016 pak síla závislosti už klesá jen na slabou pozitivní. Pro data investic za roky 1938-1957 jsou pak výsledky prakticky totožné. Podle těchto výsledků tedy lze říci, že s postupujícím časem má výše investic/ob. menší vliv na růst HDP/ob. Tento vliv pak převažují další skutečnosti a proměnné.

6. Diskuze výsledků s literaturou

V předchozí kapitole jsem zjišťovala, zda v britských koloniích v Africe mohl přetrvat vliv koloniálních investic do období po získání nezávislosti. V souvislosti s tím jsem také zkoumala, podle jakého kritéria vlastně byly britské investice do kolonií rozdělovány. Ricart-Huguet (2017) uvádí, že výše investic do kolonií pozitivně koreluje s počtem jejich obyvatel. Já jsem uvažovala dvě proměnné – počet obyvatel a rozlohu kolonií – a pro obě z nich mi vyšla silná závislost. Ricart-Huguetovo zjištění tedy mohu potvrdit. Je pravděpodobné, že investice do kolonií byly rozdělovány na základě velikosti populace v kolonii a/nebo na základě její rozlohy. Ricart-Huguet (2017) ale konstatuje, že i tak je rozdělování investic do kolonií nerovnoměrné.

Hlavní část mého výzkumu se týkala zjišťování závislosti postkoloniálního stavu ekonomiky na investicích proudících z Británie během éry kolonialismu. Jako zástupce stavu ekonomiky jsem si vybrala průměrný HDP na osobu za období let 1960-1979 a 1997-2016. Jeho hodnoty jsem porovnávala s výší investic vložených do kolonií za dvě období, pro která byla dostupná data (období 1870-1936 a 1938-1957). Ve výpočtu Spearmanova korelačního koeficientu pro data investic za období 1870-1936 a pro data HDP za obě období mi vyšly středně silné pozitivní závislosti výše HDP/ob. na výši vložených investic/ob. To znamená, že kolonie, které obdržely v přepočtu na obyvatele více investic od Británie během koloniální éry, vykazovaly většinou i vyšší HDP na osobu v období po získání nezávislosti než ty kolonie, do kterých byla investována částka na obyvatele nižší.

Síla závislosti u novějšího období (1997-2016) se zároveň ukázala o něco vyšší než u období mezi lety 1960-1979. Jedním z důvodů tohoto výsledku může být fakt, že prostorový a množstevní vzorec investic v Africe, podle Ricart-Hugueta (2017), zůstává v čase stále stejný nebo se ještě více upevňuje. Huillery (2009) také poznamenává, že kolonie, které dostávaly více investic dříve, jich dostávaly více i později. Narůstající výše investic by tedy podle mého názoru mohla být jedním z činitelů zvyšování HDP.

U druhých dat investic, za období let 1938-1957, mi vyšla silná pozitivní závislost mezi výší investic/ob. a HDP/ob. z období 1960-1979. Naopak pro novější období vyšla velmi slabá pozitivní závislost. Důvod tohoto rozdílu ve výsledcích přisuzuji malému odstupů údajů pro HDP z 60. a 70. let 20. století od dat pro investice. Je však také fakt, že mocnosti, jako Británie a Francie, v posledních desetiletích kolonialismu investovaly do kolonií několikanásobně více, než jak tomu bylo dříve (Cogneau a kol. 2016).

A možná se také snažily investovat více do zaostalých území. V těch by mohly mít vyšší investice efekt na zvýšení HDP/os. v období hned po dekolonizaci, ale tento efekt investic se tam nemusel udržet až do současnosti. Protože jak popisuje Chitambara (2012), pozitivnímu vlivu zahraničních investic na hostitelskou ekonomiku brání velké rozdíly v jejich technologické úrovni.

Rozložení hodnot HDP/ob. ve vztahu k investicím/ob. pro jednotlivé země můžeme vidět na grafech v přílohách (Přílohy č. 6 a 7). Pro lepší představu o rozložení hodnot HDP na obyvatele v prostoru jsou v přílohách umístěny mapy (Přílohy č. 4 a 5), které je možno porovnat s mapami investic na obyvatele, resp. rozlohu (Přílohy č. 1 a 2), které jsou vytvořeny pro kolonie a skupiny kolonií podle dostupných dat o investicích. Mapy hodnot HDP/ob. jsem vytvořila z dat pro každý současný stát zvlášť, abych tak lépe postihla různorodost skutečnosti.

Při zjišťování závislosti HDP/ob. na investicích/rozl. se ukázalo, že mezi těmito proměnnými existuje jen velmi slabá, téměř nulová, pozitivní závislost. Oproti tomu vztah HDP/ob. a investic/ob. je silný pozitivní. Pro vyšší HDP na obyvatele v postkoloniální éře byly tedy významnější vyšší investice vzhledem k obyvatelstvu než vzhledem k rozloze. To podle mého názoru podporuje tvrzení výzkumníků (Li a Liu 2005, Borensztein a kol. 1998), kteří vyzdvihují význam lidského kapitálu v pozitivní účinnosti zahraničních investic.

Nakonec jsem v analýze zkoumala vliv koloniálních investic na ekonomický růst, zastoupený proměnnou průměrného meziročního růstu HDP na obyvatele. Závislost mezi těmito proměnnými vychází pozitivní za oba soubory dat o investicích, středně silná pro období 1960-1979, pro období 1997-2016 pak síla závislosti klesá jen na slabou pozitivní závislost. To lze podle mě přisuzovat faktu, že ve starším z těchto dvou období se ekonomika států zvýhodňovaných v koloniálních investicích teprve rozvíjela, což mělo za následek vyšší míru růstu HDP. Ve nedávném období se ekonomiky těchto států už ustálily, což s sebou nese menší růst HDP.

Z těchto výsledků SKK je možno konstatovat, že vliv investic na růst HDP se s časem zmenšuje. Jeho místo totiž zaujímají další proměnné. Na druhé straně vliv investic na hodnotu HDP/ob. se s časem spíše zvětšuje, velmi ovšem záleží na souborech použitých dat. Data investic, která jsem používala za období let 1938-1957, se skládala ze souboru pouze o pěti jednotkách, analýzy s nimi proto mají menší vypovídací hodnotu než analýzy vypočítané na základě dat za období 1870-1936, která

mají velikost souboru zhruba dvakrát větší. K tomuto faktu je třeba při popisu výsledků analýz přihlídnout.

Při porovnání výsledků mého výzkumu a výsledků ze studií ostatních výzkumníků mohu do jisté míry souhlasit s Elise Huillery (2009), která konstatuje, že koloniální veřejné investice silně ovlivňují současný stav rozvoje afrických kolonií. Jejich vliv zmiňují také Jedwab, Moradi (2012, 2016) a společně s nimi ještě Kerby (2013, 2017). Ostatní studie, zaměřující se na vliv FDI (např. Balasubramanyam a kol. 1996, Borensztein a kol. 1998, Li a Liu 2005, Bengoa a Sanchez-Robles 2003, Olofsdotter 1998), se většinou shodují na tom, že zahraniční investice mohou mít různý vliv na růst ekonomiky a záleží přitom na množství dalších proměnných, jako je například již výše zmíněná úroveň lidského kapitálu, dále schopnost technologické absorpce, schopnosti institucí, stabilita ekonomiky nebo existence volného obchodu. Tyto, ale i další proměnné mohou být vysvětlením mnou zjištěné slabší míry závislosti růstu HDP/ob. na investicích/ob. pro nedávné období.

7. Závěr

Vliv zahraničních investic na ekonomiky hostitelských zemí se podle výsledků literatury různí. Do vztahu totiž vstupuje množství dalších proměnných. Hlavním cílem této práce bylo zjistit, zda mají investice do afrických kolonií z dob koloniální nadvlády Velké Británie vliv na stav ekonomik těchto bývalých kolonií v období po dekolonizaci i v současnosti.

Z provedené analýzy vyšlo najevo, že výše investic vztažená na počet obyvatel kolonií ovlivňuje výši HDP na obyvatele nově vzniklých států. Tato závislost je středně silná pro období po dekolonizaci i pro období současné. Naopak mezi výší investic vztažených na rozlohu a výši HDP na obyvatele neexistuje závislost ani v jednom ze sledovaných období. Druhým zkoumaným ukazatelem stavu ekonomiky byl růst HDP na obyvatele. Ten je ovlivňován středně silnou závislostí na velikosti koloniálních investic na obyvatele ve starším ze sledovaných období, zatímco v současnosti jen slabou mírou závislosti. Posledním zkoumaným vztahem byl vztah mezi počtem obyvatel, respektive rozlohou kolonií a velikostí investic. Z analýzy vychází najevo, že výše vynakládaných investic závisela jak na počtu obyvatel kolonií, tak na jejich rozloze.

V souhrnu lze říci, že investice do britských kolonií v Africe v koloniální éře mají vliv na stav ekonomik těchto zemí bezprostředně po získání nezávislosti i stále v současnosti.

Rezerva pro další výzkum u zkoumání vlivu britských koloniálních investic v Africe existuje pro období během a po druhé světové válce, protože mé výsledky z tohoto období nemají příliš velkou vypovídací hodnotu z důvodu malé velikosti souboru dat pro investice. To je však závislé na (ne)existenci lepších dat. Dalšími směry výzkumu koloniálních investic by pak mohlo být zaměření se na jiné geografické oblasti nebo na kolonie ostatních mocností nebo také použití jiných statistických metod.

Zdroje:

ADAMS, S. (2009): Foreign Direct investment, domestic investment and economic growth in Sub-Saharan Africa. *Journal of Policy Modeling*, 31, č. 6, s. 939-949.

AFRICA GUIDE (2017): The True Size of Africa. <https://www.africaguide.com/true-size-of-africa.htm>

AKINLO, A., E. (2004): Foreign Direct investment and growth in Nigeria: An empirical investigation. *Journal of Policy Modeling*, 26, č. 5, s. 627-639.

ANDĚL, J. (2012): Vzestup a pád Britského impéria. *Geografické rozhledy*, 21, č. 4, s. 21-23.

BALASUBRAMANYAM, V., SALISU, M., SAPSFORD, D. (1996): Foreign Direct Investment and Growth in EP and IS Countries. *Economic Journal*, 106, č. 1, s. 92-105.

BANK OF ENGLAND (1950): United Kingdom Overseas Investments. 1938 to 1948. Blades East and Blades Ltd., Londýn.

BANK OF ENGLAND (1951): United Kingdom Overseas Investments. 1948 and 1949. Blades East and Blades Ltd., Londýn.

BANK OF ENGLAND (1952): United Kingdom Overseas Investments. 1949 and 1950. Blades East and Blades Ltd., Londýn.

BANK OF ENGLAND (1953): United Kingdom Overseas Investments. 1950 and 1951. Blades East and Blades Ltd., Londýn.

BANK OF ENGLAND (1954): United Kingdom Overseas Investments. 1952. Blades East and Blades Ltd., Londýn.

BANK OF ENGLAND (1955): United Kingdom Overseas Investments. 1953. Blades East and Blades Ltd., Londýn.

BANK OF ENGLAND (1956): United Kingdom Overseas Investments. 1954. Blades East and Blades Ltd., Londýn.

BANK OF ENGLAND (1957): United Kingdom Overseas Investments. 1955. Blades East and Blades Ltd., Londýn.

BANK OF ENGLAND (1958): United Kingdom Overseas Investments. 1956. Blades East and Blades Ltd., Londýn.

BANK OF ENGLAND (1959): United Kingdom Overseas Investments. 1957. Blades East and Blades Ltd., Londýn.

BENGOA, M., SANCHEZ-ROBLES, B. (2003): Foreign direct investment, economic freedom and growth: new evidence from Latin America. *European Journal of Political Economy*, 19, č. 3, s. 529-545.

BENIANS, E., A., BUTLER, J., CARRINGTON, C. E. (1959): *The Cambridge History of the British Empire: The Empire-Commonwealth 1870-1919*. 3. svazek, Cambridge University Press, Londýn, 948 s.

BERNAS, V. (2012): Politicko-geografické aspekty transformace Britského impéria na Společenství národů. Diplomová práce. Katedra politologie Fakulty sociálních věd UK, Praha, 88 s.

BLOMSTRÖM, M., LIPSEY, R., E., ZEJAN, M. (1996): Is Fixed Investment the Key to Economic Growth? *The Quarterly Journal of Economics*, 111, č. 1, s. 269-276.

BORENSZTEIN, E., DE GEORGIO, J., LEE, J.-W. (1998): How does foreign investment affect economic growth? *Journal of International Economics*, 45, č. 1, s. 115-135.

BŘESKÁ, E. (2008): Charakteristické znaky a problémy státních hranic v Africe. Bakalářská práce. Katedra rozvojových studií PřF Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 55 s.

CÉSAR, J. (1970): *Britská říše v období imperialismu (1870 - 1945)*. Academia, Praha, 328 s.

ELIAS, T., O. (1961): *Government and Politics in Africa*. Asia Publishing House, New York, 228 s.

EMORY UNIVERSITY (2013): *Estimates Database. Voyages: The Trans-Atlantic Slave Trade Database*. <http://www.slavevoyages.org/assessment/estimates>

ESSO, L., J. (2010): Long-Run Relationship and Causality between Foreign Direct Investment and Growth: Evidence from Ten African Countries. *International Journal of Economics and Finance*, 2, č. 2, s. 168-177.

FERRO, M. (2007): Dějiny kolonizací. Od dobývání po nezávislost 13.–20. století. Přeložila A. Hánová. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 504 s.

FRANKEMA, E., JERVEN, M. (2014): The Frankema-Jerven African Population Database 1850-1960, verze 1.0. <https://www.aehnetwork.org/data-research/african-population-database-1850-1960/>

GARTZKE, E., ROHNER, D. (2011): The Political Economy of Imperialism, Decolonization and Development. *British Journal of Political Science*, 41, č. 3, s 525-556.

GASCOIGNE, B. (2001): History of the British Empire. HistoryWorld. <http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?groupid=132&HistoryID=aa16>rack=pthe>

HEADRICK, D., R. (1981): The Tools of Empire: Technology and European Imperialism in the Nineteenth Century. Oxford University Press, Oxford, 221 s.

HRBEK, I. (1966): Koloniální útlak a národně osvobozenecý boj. In: Hrbek, I. a kol.: Dějiny Afriky. 2. svazek. Svoboda, Praha, 656 s.

HUILLERY, E. (2009): History Matters: The Long Term Impact of Colonial Public Investments in French West Africa. *American Economic Journal: Applies Economics*, 1, č. 2, s. 176-215.

CHITAMBARA, P. (2015): Essays on the impact of foreign direct investment in African economies. Disertační práce. Faculty of Commerce, Law and Management, University of Witwatersrand, Johannesburg, 123 s.

JEDWAB, R., MORADI, A. (2012): Colonial Investments and Long-Term Development in Africa: Evidence from Ghanaian Railways. George Washington University a Sussex University, 39 s. http://www.dartmouth.edu/~neudec2012/docs/paper_34.pdf

JEDWAB, R., MORADI, A. (2016): The Permanent Effects of Transportation Revolutions in Poor Countries: Evidence from Africa. *Review of economics and statistics*, 98, č. 2, s. 268-284.

JEDWAB, R., MORADI, A., KERBY, E. (2013): Out of Africa: Colonial Railroads, White Settlement and Path Dependence in Kenya. George Washington University, London School of Economics and Political Science a University of Sussex, 29 s. http://webmeets.com/files/papers/res/2014/983/Jedwab_Kerby_Moradi_rail.pdf

JEDWAB, R., MORADI, A., KERBY, E. (2017): History, Path Dependence and Development: Evidence from Colonial Railways, Settlers and Cities in Kenya. *The Economic Journal*. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/eoj.12347/epdf>

JUDD, D. (1999): Impérium. Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti. BB art, Praha, 517 s.

JULY, R., W. (1970): A history of the African People. Faber and Faber, New York, 650 s.

JUMA, M.-A. (2012): The effect of foreign direct investment on growth in Sub-Saharan Africa. Bakalářská práce. Department of Economics of Amherst College, Amherst, 44 s.

KLÍMA, J. (2012): Dějiny Afriky. Vývoj kontinentu, regionů a států. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 688 s.

KREJČÍ, V. (2016): Analýza politického konfliktu předcházejícího nigerijské občanské válce. Bakalářská práce. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií MU, Brno, 43 s.

LACINA, K., ČERNÝ, J., HRBEK, I., KLÍMA, V., LEV., O., POLÁČEK, Z. (1987): Nejnovější dějiny Afriky. Svoboda, Praha, 820 s.

LI, X., LIU, X. (2005): Foreign Direct Investment and Economic Growth: An Increasingly Endogenous Relationship. *World Development*, 33, č. 3, s. 393-407.

LLOYD, T., O. (1984): The British Empire. The short Oxford history of the modern world. Oxford University Press, New York, 430 s.

NÁLEVKA, V. (2004): Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce. Triton, Praha, 199 s.

OLOFSDOTTER, K. (1998): Foreign Direct Investment, Country Capabilities and Economic Growth. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 134, č. 3, s. 534-547.

PORTER, A. (2011): Britain's Empire in 1815. *British History*, BBC. http://www.bbc.co.uk/history/british/empire_seapower/britain_empire_01.shtml

OSN (2015): World Population Prospects: The 2015 Revision. <https://esa.un.org/unpd/wpp/>

RATHMANN, L. (1960): Araber stehen auf. Über den Befreiungskampf der arabischen Völker bis zum Ausbruch des Zweiten Weltkrieges. Verlag des Ministeriums für Nationale Verteidigung, Berlin, 183 s.

ROBBINS, K. (1994): The Eclipse of a Great Power. *Modern Britain 1870–1992*. Longman Publishing, New York, 488 s.

SEETANAH, B., KHADAROO, A., J. (2007): Foreign Direct Investment And Growth: New Evidences from Sub-Saharan African countries. Prezentováno na konferenci CSAE. <https://www.csae.ox.ac.uk/conferences/2007-EDiA-LaWBiDC/papers/169-Seetanah.pdf>

SMITHA, F., E. (2014): The British in Africa, to 1910. *Macrohistory and world timeline*. <http://www.fsmitha.com/h2/ch02-2.htm>

SMITHA, F., E. (2015A): Portuguese ahead of other Europeans in Africa and Asia. *Macrohistory and world timeline*. <http://www.fsmitha.com/h3/h17port.html>

SMITHA, F., E. (2015B): Portuguese inland in Africa. *Macrohistory and world timeline*. <http://www.fsmitha.com/h3/h17port2.htm>

SMITHA, F., E. (2015C): The Slave Trade into the 1700s. *Macrohistory and world timeline*. <http://www.fsmitha.com/h3/h28af3-5.htm>

SMITHA, F., E. (2015D): Germans, French and British in Africa to 1900. *Macrohistory and world timeline*. <http://www.fsmitha.com/h3/h50imp.htm>

SMITHA, F., E. (2015E): Independence South of the Sahara. Macrohistory and world timeline. <http://www.fsmitha.com/h2/ch23sahara.htm>

SNYDER, L., L. (1962): The Imperialism Reader. Documents and Readings on Modern Expansionism. Van Nostrand, Princeton, 619 s.

ŠTĚPÁNOVÁ, L. (2013): Pád Britského impéria ve 20. století. Diplomová práce. Katedra občanské výchovy Pedagogické fakulty MU, Brno, 81 s.

TSAI, P.-L. (1994): Determinants of Foreign Direct Investment and Its Impact on Economic Growth. Journal of Economic Development, 19, č. 1, s. 137-163.

UKAWUILULU, J., O. (2008): Africa: British Colonies. In: Moore, J., H.: Encyclopedia of Race and Racism. 1. svazek. Macmillan Reference USA, Farmington Hills, str. 22-28.

UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT (1999): World Investment Report 1999. Foreign Direct Investment and the Challenge of Development. OSN, New York a Ženeva, 542 s.

UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT (2015): World Investment Report 2015. Reforming International Investment Governance. OSN, New York a Ženeva, 256 s.

WIŚNIEWSKÁ, N. (2016): Dopady zahraniční pomoci na africké ekonomiky. Diplomová práce. Katedra ekonomie Ekonomicko-správní fakulty MU, Brno, 85 s.

WORLD BANK (2017): World Development Indicators. <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators&preview=on>

WORLD BANK (2013): Africa Development Indicators. <http://data.worldbank.org/data-catalog/africa-development-indicators>